

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Írán 40 let od islámské revoluce. Proměna regionálního
postavení Íránské islámské republiky na Blízkém
východě**

Radek Kareš

Plzeň 2020

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy – britská a americká studia

Bakalářská práce

Írán 40 let od islámské revoluce. Proměna regionálního postavení Íránské islámské republiky na Blízkém východě

Radek Kareš

Vedoucí práce:

PhDr. Martina Ponížilová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2020

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červenec 2020

.....

Poděkování:

Tímto bych chtěl poděkovat mé vedoucí práce PhDr. Martině Ponížilové, Ph.D. za veškerou poskytnutou pomoc, cenné rady, vstřícnost a čas, který pro mě obětovala během vypracování mé bakalářské práce.

Obsah	
Úvod	7
1 Teoreticko-metodologická část.....	11
1.1 Vymezení pojmu moc	11
1.2 Vymezení pojmu regionální mocnost.....	15
1.3 Vymezení pojmu regionální hegemon	19
1.4 Vymezení pojmu regionální vůdce	22
1.5 Metodologický postup.....	23
2 Írán jako integrální součást Blízkého východu	26
3 Zdroje íránské moci	28
3.1 Demografické kapacity Íránu	28
3.2 Ekonomické kapacity Íránu.....	29
3.3 Vojenské kapacity Íránu.....	35
3.4 Porovnání mocenských kapacit blízkovýchodních mocností	39
4 Regionální politika Íránské islámské republiky	45
4.1 Zájmy a cíle íránské regionální politiky.....	45
4.2 Nástroje pro rozšiřování vlivu Íránu a posilování postavení na Blízkém východě	48
Závěr	56
Seznam použité literatury	60
Resumé.....	76

Seznam tabulek

Tabulka 1: Počet obyvatel Íránu v letech 1979-2019	29
Tabulka 2: Vývoj HDP Íránu v letech 1979–2019	35
Tabulka 3: Vojenský personál Íránu v letech 1979–2019	36
Tabulka 4: Výdaje Íránu na zbrojení (v % HDP).....	37
Tabulka 5: Porovnání počtu obyvatel blízkovýchodních mocností (v mil.)	40
Tabulka 6: Porovnání hodnoty HDP mocností Blízkého východu (v mld. USD) ...	41
Tabulka 7: Porovnání vojenského personálu mocností Blízkého východu.....	42
Tabulka 8: Porovnání výdajů mocností Blízkého východu na zbrojení (v % HDP)43	

Úvod

Islámská republika Írán aspiruje na to stát se regionálním vůdcem Blízkého východu¹. Není to však první pokus jedné země o rozšíření vlivu na Blízkém východě. V historii se o stejný cíl pokoušel například egyptský prezident Gamál Násir pomocí panarabismu nebo Saddám Husajn, který se Násirem inspiroval a viděl sám sebe jako vůdce arabského světa. V současnosti těmito ambicemi nejvíce disponuje trojice blízkovýchodních mocností, a to Turecko, Saúdská Arábie a již výše zmíněný Írán. Mezi posledními dvěma jmenovanými státy je spor o regionální nadvládu připodobňován ke studené válce, která proběhla mezi Spojenými státy americkými a Sovětským svazem. Írán a Saúdská Arábie proti sobě rovněž nevedou přímý ozbrojený konflikt, nýbrž jsou obě strany vůči sobě angažované v mnoha zástupných válkách² (Marcus 2019). Například Jemen už od roku 2014 sužuje občanská válka, kde Íránem podporovaní šíitští rebelové (Húthíjové) dobyli hlavní město Jemenu. Koalice zemí Zálivu vedena Saúdskou Arábií, která podporuje sunnitskou a mezinárodně uznávanou jemenskou vládu, chce potlačit šíitské rebely, a tím zároveň omezit vliv Íránu v Zálivu (Council on Foreign Relations 2020). Dalším případem je současná občanská válka v Sýrii. Írán v Sýrii podporuje šíitskou vládu Bašara al-Asada. Saúdská Arábie na druhou stranu podporuje opozici Asadova režimu (Ayesh 2020).

Už za vlády šáha Muhammada Rezy Pahlavího (vládl v letech 1941–1979) si Írán nárokoval důležitou roli na Blízkém východě, především v oblasti Perského zálivu. Šáh Muhammad Rezá Pahlaví, inspirovaný svým otcem Rézou Šáhem Pahlavím, stavěl svou snahu o rozšíření vlivu na historické velikosti a

¹ Pro vymezení regionu budu vycházet z definice Ponížilové (2016: 20), která do Blízkého východu řadí asijské státy, a to Turecko, Sýrii, Jordánsko, Izrael, Libanon, Írán, Irák, Saúdskou Arábií, Jemen, Omán, Spojené arabské emiráty, Bahrajn, Katar, Kuvajt, Palestinskou autonomii a rovněž severoafrické státy Egypt, Libyi, Alžírsko, Tunisko a Maroko.

² Zástupná válka je válka mezi státy nebo skupinami, kde válčící strany reprezentují zájmy jiných větších států a jsou jimi podporovány (zejména finančními a vojenskými prostředky) (Cambridge Dictionary nedatováno).

slávě Persie. Jeho mocenské ambice lze vidět na přelomu 60. a 70. let, kdy Velká Británie deklarovala své úmysly opustit oblast Perského zálivu (Zaccara 2016: 188). Šáh vnímal odchod Britů jako příležitost pro rozšíření svého vlivu v oblasti. Společně se Saúdskou Arábií chtěl garantovat bezpečnost americkým zájmům a rovněž zachovat stabilitu v Zálivu (Iddon 2016). Po islámské revoluci v roce 1979 Írán své mocenské ambice neztrácí. Naopak pro rozšíření svého vlivu v regionu volí jinou strategii.

Země již od revoluce disponovala značnou ekonomickou a vojenskou silou, která nemůže být přehlížena. Po islámské revoluci došlo k zásadním změnám iránských zahraničněpolitických cílů a zájmů, které se země snažila naplnit i v předchozích desetiletích. Snahy posílit mocenské postavení Íránu v regionu jsou především založeny na posilování vlivu ve strategicky významných státech využitím ekonomických investic či vojenskou pomocí a šíření myšlenek islámské revoluce. Okolní země se nejvíce obávají exportu myšlenek islámské revoluce a podpory šíitských opozičních skupin ve většinově sunnitském Blízkém východě. Tyto snahy jsou však limitovány klíčovými hráči regionu, jmenovitě Saúdskou Arábií, Izraelem a Tureckem. Výsledkem této zahraniční politiky je zhoršení vztahů s většinou zemí v regionu, jelikož Írán začal v okolních státech budit nedůvěru a bezpečnostní obavy. Jedinými spojenci či spřátelenými subjekty na Blízkém východě jsou občanskou válkou zmítaná Sýrie, Íránem vytvořený a živený Hizballáh, palestinský Hamás a v posledních letech Irák (Herbert 2020).

Pro oblast Blízkého východu je příznačné soupeření zdejších mocností o status regionálního vůdce. Po vzniku islámské republiky v roce 1979 se do soupeření zapojuje hlavně Saúdská Arábie, Irák, Turecko a samotný Írán. V roce 1980 chtěl Irák využít momentu překvapení a konfrontovat revolucí oslabený Írán. Irák si nárokoval historicky spornou oblast ústí řeky *Shatt al-Arab* a jihozápadní část Íránu provincii Chúzistán, která je bohatá na zásoby ropy a jejíž

většinu obyvatelstva tvoří Arabové (Chambers et al. 2020, Hardy 2005). Invaze do Íránu, původně zamýšlená jako „rychlá akce“, přerostla v osm let trvající válku, která oba státy vyčerpávala jak v počtu lidských životů, tak i po ekonomické stránce. Avšak pro soupeření o regionální nadvládu význam měla. Společně s neúspěšnou invazí Iráku do sousedního Kuvajtu v roce 1990 tyto dvě vojenské akce uvrhly ambiciózní Irák do recese a vyloučily ze „soutěže“ o regionální vůdcovství. Soupeření přetrvalo mezi Íránem, Tureckem a Saúdskou Arábií. Zahraničně politická priorita Íránu být dominantním státem na Blízkém východě a v Perském zálivu přetrvává dodnes, a na tuto problematiku se práce zaměří.

Problematikou soupeření Íránu o dominantní postavení na Blízkém východě se zabývá mnoho anglicky i česky psaných odborných knih, odborných časopisů i důvěryhodných internetových zdrojů, ze kterých budu pro svou práci čerpat. V této práci budu pracovat s knihou Mearsheimer (2001) *The Tragedy of Great Power Politics* a s článkem v odborném časopisu od Dahla (1957: 202–203) *The Concept of Power*. Oba autoři se zabývají konceptem moci, který budu v teoretické části definovat, ale jejich chápání moci se liší. Dále využiju knihu od Ponížilové (2016) *Regionální řád a mocnosti Blízkého východu: Formování blízkovýchodního řádu na pozadí soupeření regionálních mocností v letech 1945-2015*, jež popisuje pojem regionální mocnost, což je další koncept, kterým se budu zabývat. Rovněž kniha se zabývá samotným Íránem a jeho mocenskými ambicemi a mocenským postavením na Blízkém východě do roku 2015, poté budu vycházet z aktuálnější literatury. Výše zmíněné díla vnímám jako stěžejní a zásadní, jelikož podrobně popisují problematiku, na kterou se tato práce zaměří.

Cílem této bakalářské práce je zjistit, jak se proměňovalo mocenské postavení Íránu na Blízkém východě od roku 1979 do roku 2019, tedy za 40 let existence islámské republiky. Rovněž práce objasní, jak měnící se moc Íránu ovlivnila jeho regionální politiku a jeho vztahy s ostatními zeměmi v regionu

Blízkého východu. Časové ohraničení práce je od uskutečnění islámské revoluce v roce 1979, tedy od změny zřízení státu z monarchie na islámskou republiku, do roku 2019. K dosažení cíle práce mi poslouží několik výzkumných otázek (1) dosáhl Írán ve zkoumaném období let 1979–2019 pozice regionální mocnosti na Blízkém východě? (2) Jaké je mocenské postavení Íránu tváří v tvář jiným zemím v regionu Blízký východ, jde o regionálního hegemonu, nebo musí Írán vyvažovat moc dalších regionálních mocností? (3) Dosáhl Írán ve zkoumaném období let 1979–2019 svého cíle stát se vůdčím státem regionu Blízký východ? (4) Jak vývoj mocenských kapacit Íránu ovlivňoval jeho zahraniční politiku a jeho vztahy s jinými státy regionu?

V teoreticko-metodologické části práce definuji pojmy moc, regionální mocnost, regionální hegemon, regionální vůdce a rovněž představím postup zkoumání mocenského postavení. Ve druhé části práce, jež má být empirickou částí, analyzuji vývoj mocenského postavení Íránu. Dále se zaměřím na zahraniční politiku Íránu v regionu, představím její zájmy a cíle. Následně rozeberu nástroje zahraniční politiky pro rozšiřování svého vlivu v regionu Blízkého východu. Zároveň vysvětlím, jak se proměňovala regionální politika Íránu a vztahy s ostatními zeměmi v regionu. V závěrečné části práce představím výsledky mého zkoumání a vysvětlím, jak se v posledních 40 letech proměňovala moc a mocenské postavení Íránu v regionu Blízký východ.

1 Teoreticko-metodologická část

1.1 Vymezení pojmu moc

Moc je jedním ze základních pojmů mezinárodní politiky. Avšak mezi samotnými vědci zabývajícími se mezinárodními vztahy neexistuje jednotný konsenzus, jak moc definovat, ani jak jí měřit. Mnoho autorů definuje moc v kontextu kontroly či vlivu jednoho státu nad druhým státem. Některé nejznámější a nejužívanější koncepty moci spadají právě pod toto chápání zaměřující se na vztahy mezi aktéry, jež umožňují jednomu aktérovi přímo formovat chování druhého aktéra (Barnett – Duvall 2005). Například s tímto konceptem pracuje Weber (1947: 52), jež definuje moc jako pravděpodobnost, že jeden aktér v rámci společenského vztahu bude schopný vykonávat to, co on sám chce, navzdory jakémukoliv odporu ostatních. Mokken a Stokman (1976: 46) chápou moc jako schopnost aktérů manipulovat či změnit (částečně nebo úplně) chování nebo výběr možností druhých aktérů.

Robert Dahl popisuje moc následovně - „A má moc nad B do takového rozsahu, že A je schopen donutit B, aby udělal něco, co by za normálních okolností neudělal“ (Dahl 1957: 202–203). Holsti (1964: 193) zkoumá moc rovněž skrze schopnost ovlivňovat jiné aktéry. Autor tvrdí, že ovlivňování může být vnímáno jako vztah (mezi aktéry), proces nebo prostředek k dosažení svého cíle. Stát následně musí umět své schopnosti využít pro svojí vlastní zahraniční politiku, respektive pro své zájmy a cíle. Autor dále rozlišuje několik druhů ovlivňování, které se od sebe odlišují na základě vztahu mezi samotnými aktéry. Autor zařazuje mezi nejzákladnější druhy ovlivňování odměňování, vyhrožování, trestání či v krajním případě využití vojenské síly. Holsti (1964: 187) je toho názoru, že fyzické schopnosti³ jsou nezbytné pro ovlivňování druhých aktérů. Ovšem stát musí rovněž disponovat schopnou diplomacií a vládními elitami, aby

³ Fyzickými schopnostmi Holsti myslí například velikost armády, vlastnictví nerostných surovin a finance.

byl schopný své kapacity efektivně využít k prosazení svého vlivu. Měření samotného vlivu státu využívá Holsti (1964: 188) na příkladu třech států. Autor tvrdí, že pokud stát A dokáže donutit stát B udělat X, avšak třetí stát C není schopný donutit stát B udělat X, tak z toho vyplývá, že stát A disponuje větším vlivem, a tedy větší mocí, než stát B a C. Rovněž autor zmiňuje i možnost, kdy stát B učiní X bez ohledu na odpor státu A, z čehož lze vyvodit, že stát A se netěšil dostatečného vlivu nad státem B, tudíž nedisponuje větší mocí.

John Mearsheimer (2001) popisuje své chápání moci v knize *The Tragedy of Great Power Politics*. Mearsheimer (2001: 55) tvrdí, že moc je založena na konkrétních materiálních prostředcích, jimiž jednotlivé státy disponují. Rovněž rozlišuje moc na dva druhy, moc latentní a moc vojenskou. Tyto dvě formy moci spolu úzce souvisí, jelikož moc vojenská vychází z moci latentní. Mearsheimer (2001: 2) rovněž zmiňuje, že největším cílem světových mocností je maximalizovat svojí moc a stát se hegemone. To lze tvrdit i v regionálním kontextu, kde regionální mocnosti chtějí získat status regionálního hegemona.

Jak jsem výše zmínil, Mearsheimer moc rozděluje na dva druhy, níže představím obě složky moci a popíšu, na čem jsou založené. Latentní moc je, podle Mearsheimera (2001: 55), postavena na bohatství a velikosti populace daného státu. Latentní moc je tedy založena na společensko-ekonomických faktorech, které následně budují vojenskou moc. Základními pilíři pro vybudování armády světové mocnosti (*great power*) jsou finance, obyvatelé a pokročilé technologie. Tato moc rovněž poukazuje i na potenciál, ze kterého stát vychází při soupeření se svým rivalem.

Ačkoliv lze rozlišovat mnoho různých prvků, které latentní moc tvoří, mezi ty nejzásadnější prvky této moci lze zařadit velikost populace a samotné bohatství státu. Světová mocnost se potřebuje prezentovat dostatečně velkou armádou, a ta může být vytvořena, pokud k tomu stát má dostatečně velkou populaci. Rovněž velikost populace má vliv na úroveň ekonomiky, protože

dokáže vytvořit důležité ekonomické bohatství pro vojenskou moc. Aby mohl stát vytvořit silnou armádu, musí mít finanční zdroje, pokročilé technologie, kvalitní výcvik a moderní armádu. Proto bohatství státu je druhým pilířem latentní moci. Není náhodou, že světové mocnosti patří k nejbohatším státům (podle ukazatele hrubého domácího produktu) v mezinárodním systému. Avšak velká populace nemusí automaticky znamenat velké bohatství, ale velké bohatství potřebuje velké obyvatelstvo. Tím pádem nejlépe lze latentní moc měřit skrze zkoumání bohatství státu, které představím níže (Mearsheimer 2001: 61–62).

Samotné bohatství státu může mít různé definice a jiné metody jeho měření. Je tedy důležité zvolit indikátor bohatství, který nejlépe popíše latentní moc. Vybraný indikátor musí zachytit jednak bohatství, které je stát schopný investovat do své bezpečnosti, a úroveň technologického vývoje. Mearsheimer (2001: 67) používal jako ukazatel bohatství států v letech mezi 1816 do roku 1960 produkci železa a oceli a spotřebu energie na produkci těchto dvou komodit. Tento ukazatel dokázal efektivně popsat průmyslovou sílu zkoumaného státu, jelikož zachycoval potenciální ekonomické kapacity na investice do zbrojení a technologickou úroveň státu. Od šedesátých let dvacátého století role oceli ve velkých industriálních ekonomikách začíná upadat, a proto Mearsheimer volí jako indikátor bohatství hrubý domácí produkt (dále jen HDP), se kterým budu v této práci po vzoru Johna Mearsheimera pracovat. HDP představuje hodnotu trhu veškerého zboží a služeb, které stát vyprodukuje za určité časové období (běžně v rozmezí jednoho roku). Avšak někdy může tento ukazatel zkreslovat míru latentní moci státu. HDP měří celkové bohatství státu, ale nezachycuje důležité odlišnosti mezi kapitálem investovaným do armády a úrovní technologií jiných států (Mearsheimer 2001: 62–63).

Vojenská moc je založena na síle a velikosti armády. Armádou rozumíme pozemní síly, námořnictvo a letectvo daného státu. Jádro vojenské síly tvoří pozemní síly, které jsou prvořadě důležité ve válečných konfliktech, jelikož jsou hlavním nástrojem pro dobývání a ovládnutí území. Letectvo a námořnictvo jednoduše není vhodné pro samotné dobývání území. Avšak námořnictvo může blokovat svého nepřítele bez ohledu na to, co se odehrává na bojišti. Letecké síly zase létají nad bojištěm a přispívají strategickými bombovými útoky k rozhodnutí konfliktu. Jak letectvo, tak námořnictvo se pokouší svého rivala donutit k tomu, aby se vzdal, než bude jeho armáda na bojišti poražena (Mearsheimer 2001: 86).

Mearsheimer (2001: 56) ve své knize píše, že většina válek probíhá na zemi, a proto nejsilnějšími státy jsou ty, které disponují významnou velikostí pozemních jednotek. Ovšem velikost pozemních sil nemusí být nezbytně určující faktor, zvláště v případě Íránu. Írán na Blízkém východě disponuje největším a nejrozmanitějším arzenálem balistických raket, což dokáže kompenzovat nedostatky jednak v kvalitě, tak i počtu pozemních jednotek (South et al. 2019). Jak jsem výše zmínil, obě moci spolu souvisí a jedna vychází z druhé. Proto se státy nemohou při kalkulaci moci zajímat pouze o vojenskou sílu dané země, ale musí vzít na vědomí i latentní moc téže země.

Z Mearsheimerovy definice je zřejmé, že moc je primárně založena na materiálních zdrojích a schopnosti státu je využít. Někteří by mohli namítnout, že stát s většími materiálními zdroji by měl zvítězit velmi snadno nad státem, jehož zdroje jsou v porovnání mnohem menší. Nelze tedy opominout další faktory, které dokáží v konfliktech rozhodovat. Těmito faktory jsou nemateriální zdroje, jež mohou poskytnout státu rozhodující výhodou. Prvním z nich je strategie. Promyšlená strategie je jedním z prvků úspěchu. Ta v mnoha případech dopomůže slabším či podobně silným státům porazit svého

protivníka. Kromě strategie může být klíčovým prvkem v rozhodování války počasí nebo choroby (Mearsheimer 2001: 57–59).

Podle Dahlovy definice moc existuje v případě, kdy stát ovlivňuje či kontroluje jiný stát. Dahl i Holsti rovněž chápou materiální či fyzické kapacity jako důležitý faktor moci. Vlastnictví těchto kapacit se následně promítne v procesu ovlivňování druhých aktérů. Dále oba autoři kladou důraz na schopnost tyto materiální zdroje využít (mobilizovat). Mearsheimer na druhou stranu je toho přesvědčen, že moc je založena na konkrétních materiálních zdrojích, avšak relativně větší vlastnictví materiálních zdrojů nezaručuje zpravidla vítězství (Mearsheimer 2001: 55–57). Pro tuto práci budu vycházet z definice Johna Mearsheimera. Hlavní důraz budu klást na materiální zdroje státu (ekonomiku, demografii a armádu), které mi následně pomůžou v popisování mocenského postavení země v regionu. Materiální zdroje jsou rovněž elementární pro uplatňování svého vlivu, bez nich lze jen těžko ovlivňovat ostatní.

1.2 Vymezení pojmu regionální mocnost

Všechny suverénní státy světa jsou si, co se týče práva, rovni. Mluvíme-li o mezinárodním postavení, moci, vlivu, úrovni rozvoje, ekonomické situaci nebo populaci, panují mezi státy světa značné rozdíly a nerovnosti. Tyto odlišnosti lze vidět jak ve světovém měřítku, tak i v regionálním. Na poli mezinárodních vztahů se proto rozlišují země podle jejich moci a vlivu. Nejběžněji se ve světové hierarchii dělí státy na velmoci, světové mocnosti, střední mocnosti, malé státy a v některých případech i mikrostáty. Kromě světové hierarchie je tu hierarchie regionální, a proto kromě výše zmíněných kategorií existuje i regionální mocnost (Ponížilová 2016: 40–41). Koncept regionální mocnosti, stejně jako koncept moci, nemá mezi vědci všeobecný konsenzus, tudíž lze nalézt množství různých definic.

Pro definici regionální mocnosti, jak už z názvu plyne, jsou zásadní dva znaky, a to moc a geografická poloha. Destradi (2010: 905) zařazuje jako obecně přijímané aspekty napříč mnoha autory tři základní pilíře pro definici regionální mocnosti. Prvním z nich je skutečnost, že stát je součástí daného regionu, dále je okolním státům nadřazen v mocenských kapacitách a posledním znakem je ovlivňování celého regionu svým chováním. Flandes (2007: 14–18) tvrdí, že regionální mocnost může být definovaná podle čtyř základních kritérií, mezi které řadí nárok na vůdcovství, relativní převahu zdrojů moci, schopnost využití nástrojů zahraniční politiky (být mediátorem nebo mít schopnou diplomacii) a v neposlední řadě být jako vůdce přijat. Podle Prysové (2012: 6) je regionální mocnost stát, který hraje důležitou roli v kontextu daného regionu.

Z výše zmíněných definic je evidentní, že převaha materiálních zdrojů moci je pro regionální mocnost klíčová. Stát potřebuje disponovat dostatkem kapacit pro projekci své moci v daném regionu, a také pro uplatňování vlivu na jiné státy (Ponížilová 2016: 45). Flandes a Nolte (2010: 6–7) uvádějí seznam nezbytných předpokladů pro regionální mocnost. Stát by měl být nedílnou součástí daného regionu, také by měl mít velké materiální zdroje moci, mít vliv na regionální politiku a na vztahy mezi aktéry regionu. Kromě těchto bodů přicházejí i s důležitostí ideových zdrojů moci, dále zdůrazňují, že potenciální regionální mocnost by měla mít ambice stát se regionálním vůdcem se všemi náležitostmi. Náležitostmi myslí zajišťování bezpečnosti v regionu a řešení problému kolektivní akce. Dále zmiňují i legitimitaci, ostatní aktéři regionu či světové mocnosti by měli daný stát uznávat jako regionální mocnost.

Ideovými (nehmotnými) zdroji moci referují na takzvanou měkkou moc, kterou vysvětluje Joseph Nye. Měkká moc je schopnost získat to, co stát chce, bez využití donucování či finančních odměn. Je to rovněž schopnost, jak přetvářet a formovat druhé. Tato moc je založena na kvalitách státu, ke kterým

ostatní aktéři vzhlížejí a chtějí tento stát následovat. Měkká moc se odvozuje od atraktivnosti kultury, politických ideálů a konkrétních politik daného státu, které regionální mocnosti dodávají legitimitu (Nye 2004: 256).

Ponížilová (2016: 52) pro definování konceptu regionální mocnosti vymezuje pět nezbytných kritérií, jež musí stát naplnit, aby mohl být vnímán jako regionální mocnost. Stát musí být integrální součástí vymezeného regionu, také musí dosahovat značné převahy v materiálních zdrojích, tím pádem mít dostatečné mocenské kapacity. Dále regionální mocnost má vliv na ostatní státy a rovněž ovlivňuje regionální politiku. Kromě toho si stát uvědomuje svůj mocenský potenciál a rovněž se chce stát vůdcem regionu. Jako poslední pátý bod zmiňuje uznání mocenského postavení dané země ze strany regionálních i mimoregionálních států. Dále Ponížilová (2016: 47) měkkou moc nevnímá jako nezbytný předpoklad ke statusu regionální mocnosti, ale ani tuto moc neignoruje. Pro určování mocenského potenciálu státu vychází předně z materiálních zdrojů, jež chápe jako nezbytný prvek. Převaha materiálních zdrojů v regionu nemusí automaticky znamenat schopnost ovlivňovat ostatní aktéry, nýbrž je to základní předpoklad pro regionální mocnost. Nemateriální zdroje nelze přehlížet z toho důvodu, že jsou nepostradatelné pro získání role regionálního vůdce. Proto by regionální mocnost měla kromě spoléhání na ekonomické a vojenské zdroje posilovat také svůj měkkou moc, za účelem získání potenciálních sympatizantů, a tím i získání nezbytné legitimace pro status regionálního vůdce.

Flemes a Nolte (2010: 6–8) dále kladou důraz na uvědomění mocenského potenciálu dané země. Z čehož vyplývají ambice, ochota a připravenost daného státu na roli regionální mocnosti, potažmo regionálního vůdce. S touto rolí je spjata plnění povinností výhradně dané pro regionální mocnosti, a to zajištění veřejných statků (*public goods*). Mezi nejdůležitější veřejné statky na regionální úrovni patří zajištění bezpečnosti a stability (Raouf 2019: 246). Existují státy,

které nedokáží odhadnout své mocenské kapacity, a přesto mají ambice stát se vůdcem regionu, nebo naopak stát disponuje dostatečnými mocenskými kapacitami, ale nemá zájem o status regionální mocnosti. Proto by ambice státu neměly při definování regionální mocnosti být přehlíženy (Ponížilová 2016: 50).

Dalším kritériem pro regionální mocnost pro řadu autorů je již výše zmíněná legitimace. Ostatní aktéři regionu by měli akceptovat regionální mocnost jakožto stát zodpovědný za regionální bezpečnost. Uznání od ostatních regionálních nebo mimoregionálních států je důležitý faktor, avšak není rozhodující, a proto musí být doprovázen ostatními prvky regionální mocnosti. Uznání zjednodušeně znamená to, že ostatní státy regionu jsou si vědomi mocenské převahy potenciální mocnosti (Flemes 2007: 18, Ponížilová 2016: 50).

Destradi (2010: 905) jak jsem již výše zmínil, jmenuje tři základní kritéria, na kterých se mnoho autorů napříč mezinárodními vztahy shodují. Jako první je podmínka, že stát je integrální součástí regionu, dále stát disponuje značnými mocenskými kapacitami a jako poslední bod autorka uvádí ovlivňování jednotlivých aktérů i celého regionu svojí zahraniční politikou. Tyto tři základní body uvádí ve své definici i Ponížilová (2016: 52). Autorka svojí definici dále rozšiřuje ještě o další dva body, a to o uvědomění svých vlastních mocenských kapacit, k tomu by se potenciální regionální mocnost měla snažit stát se vůdcem regionu a posledním bodem autorky je potřeba uznání mocenského postavení ze strany regionálních i mimoregionálních států. Jelikož regionální mocnost budu posuzovat primárně na základě mocenských kapacit, lze tyto dva body z mé definice vypustit. Flemes a Nolte (2010: 6–7) rovněž svojí definici regionální mocnosti staví na třech prvcích, jimiž je nutnost státu být nedílnou součástí zkoumaného regionu, dále musí mít relativně velké

materiální kapacity a být schopný svou zahraniční politikou ovlivňovat aktéry napříč regionem.

Pro definici regionální mocnosti se inspiroju z výše zmíněných autorů. Regionální mocnost budu chápat jako stát, který je základní součástí svébytného nadnárodního regionu. Dalším bodem pro mé chápání regionální mocnosti bude vlastnictví relativně velkých mocenských zdrojů (to jsou zdroje moci, které jsou relativně větší než zdroje moci ostatních států v daném regionu), jelikož díky vlastnictví dostatečných vojenských a ekonomických zdrojů garantuje státu potřebné minimum pro to, aby hrál významnou roli v regionu. Tudíž jako třetí a poslední bod definice regionální mocnosti pro tuto práci bude schopnost státu ovlivňovat ostatní aktéry regionu, tím pádem svou zahraniční politikou má potenciální regionální mocnost vliv na celý region.

1.3 Vymezení pojmu regionální hegemon

Pro definici konceptu regionálního hegemonu, jak už z názvu plyne, je klíčová příslušnost státu k danému regionu a koncept hegemonie. Nezbytné je tedy představit pojem hegemonie, který jakožto předešlé dva koncepty nemá mezi samotnými vědci obecnou shodu v definici. Většina autorů se podle Raoufa (2019: 243) shoduje na tom, že hegemonie zjednodušeně znamená uplatňování formy dominance či kontroly na základě převahy (mocenských) kapacit jednoho státu. Gilpin (1981: 29) tvrdí, že hegemonie existuje, pokud jeden stát kontroluje a dominuje slabším státům v systému. Mearsheimer (2001: 40) definuje hegemonu jako jeden stát, který je tak silný, že dominuje všem ostatním státům v systému⁴.

⁴ Systémem Gilpin (1981: 29) a Mearsheimer (2001: 40) odkazují na celý svět. Tudíž jeden stát dominuje celému světu.

Dále například Oxford Learner's Dictionary (nedatováno) popisuje hegemonii jako schopnost země kontrolovat ostatní státy uvnitř určité skupiny. Joseph Nye (1990: 186) je toho názoru, že pojem hegemonie se dá aplikovat na různé situace, ve kterých jeden stát disponuje značně větší mocí než ostatní. Podle Rosamonda (2020) je hegemonie dominance jedné skupiny nad druhou. Dominance je dle autora posílena legitimními normami a ideály, ke kterým ostatní státy vzhlíží. Joshua Goldstein (1988: 281) definuje hegemonii jako schopnost diktovat pravidla a uspořádání, podle kterých budou politické a ekonomické mezinárodní vztahy řízeny. Autor taktéž dodává, že ekonomický hegemon je schopný centrovat světovou ekonomiku kolem sebe, zatímco politický hegemon je schopný dominovat světu vojensky.

Podle výše zmíněných definic Raouf (2019: 244) poukazuje na fakt, že většina definic hegemonie se zakládá na převaze jednoho státu nad ostatními primárně v materiálních zdrojích moci (vojenských a ekonomických). I autor sám hegemonii chápe jako dominanci státu z hlediska moci a vlivu nad ostatními, díky stanovení vlastních pravidel (řádu). Výše zmíněné definice se při definování hegemonie zaměřují čistě na globální chápání. Ovšem hegemonii lze zkoumat i v regionálním kontextu. Regionální mocnosti mohou, a často se pokouší, být hegemonem v daném regionu. Prys (2008: 6–7) ve své práci zmiňuje Myersovu (1991: 3) definici regionálního hegemonu, který vnímá regionálního hegemonu jako stát, jež vlastní dostatečnou moc k dominování určitého regionu. Přičemž autor vychází z realistického přístupu, tudíž hledí předně na materiální zdroje, nikoliv na přijetí ze strany ostatních či na důležitost hodnot.

Miriam Prys (2008: 8) zmiňuje čtyři základní prvky, které jsou pro status regionálního hegemonu nezbytné. Prvním bodem je podle autorky důležitost uvědomění potenciálu samotného státu stát se hegemonem v daném regionu, a tedy být ochotný tuto roli plnit. Dále je nezbytné i vnímání a přijetí regionálního hegemonu ze strany ostatních regionálních aktérů. Jako druhý definiční bod Prys

(2008: 10–11) zmiňuje projekci zájmů a hodnot potenciálního hegemona. Projekce popisuje, jak regionální hegemon uplatňuje svou moc a ovlivňuje priority a hodnoty ostatních států podle svých zájmů. Projekci lze vyhodnotit na základě schopnosti hegemona být mediátorem během konfliktu, nastolovat agendu regionálních organizací, intervenovat do jiných států nebo řešit záležitosti po skončení konfliktu jiných. Předposledním bodem je podle autorky poskytování veřejných statků (*provision of public goods*). Pro popsání veřejných statků Prys (2008: 11) vychází z práce Ferroniho (1999: 6–8), který tvrdí, že jednotlivé veřejné statky poskytnuty regionálním hegemonelem se budou lišit od těch poskytnutých světovým hegemonelem. Na regionální úrovni předně půjde o poskytování regionální stability a bezpečnosti na základě převahy vojenských kapacit, regionální identity, tvorby infrastruktury nebo na jiných možnostech, jak bezpečnostně a ekonomicky posilovat daný region.

Myers (1991: 3), Mearsheimer (2001: 40) a Raouf (2019: 244) se shodují v tom, že (regionální) hegemonelem se primárně vyznačuje převahou materiálních zdrojů moci. To znamená, že potenciální regionální hegemonelem musí být stát, který disponuje největšími materiálními kapacitami v regionu. Z toho vyplývá, že žádný jiný stát nebude mít materiální prostředky na to, aby mohl s potenciálním hegemonelem vést bitvu. Slovy Mearsheimera (2001: 40) jeden dominantní stát bude dominovat ostatním „hráčům“ v systému. Přičemž tuto perspektivu lze zaměřit čistě na regionální úroveň. Pro definici regionálního hegemona se budu tedy inspirovat z výše zmíněných autorů. Hlavním definičním znakem regionálního hegemona pro tuto práci bude skutečnost, že potenciální regionální hegemonelem je jedinou mocností ve zkoumaném regionu. Status regionálního hegemona je založen na vlastnictví značných materiálních kapacit, jelikož jejich vlastnictví je základním předpokladem pro to stát se regionálním hegemonelem. Kromě toho, stejně jako regionální mocnost, musí být potenciální regionální hegemonelem integrální součástí zkoumaného regionu.

1.4 Vymezení pojmu regionální vůdce

Destradi (2010: 921) zmiňuje, že koncept vůdce (*leadership*) je v určitých případech zaměňován s pojmem hegemonie (*hegemony*). Avšak autorka vymezuje mezi těmito dvěma pojmy zásadní rozdíl. Rozdíl spočívá v tom, jakým způsobem se snaží stát dosáhnout svého cíle. Autorka tvrdí, že hegemon se snaží dosáhnout svých vlastních zájmů a cílů tím, že je vydává za společné všem podřízeným státům, bez ohledu na jejich zájmy. Zatímco vůdce cílí na společné zájmy a cíle, tím pádem vede ostatní státy k jejich uskutečnění, jelikož jsou společné jednak pro samotného vůdce, tak i pro ostatní státy (následovníky). Seeman (1960: 53) vůdcovství definuje jako chování lidí, které ovlivňuje ostatní lidi za účelem dosažení společného cíle. Podle Burnse (1978: 451) je vůdcovství reciprocitní proces mezi lídrem a jeho následovníky, jež je založen na snaze dosáhnout stejného cíle.

Northouse vnímá pojem vůdcovství podobně jako Burns. Northouse (2019: 43–44) rovněž definuje koncept vůdcovství jako proces, ve kterém jedinec ovlivňuje skupinu dalších jedinců za účelem dosáhnout společného cíle. Autor blíže vysvětluje, že vůdcovství není pouze jednosměrný proces, ale vyžaduje interakci mezi vůdcem a následovateli, jelikož neexistuje vůdce, pokud nemá následovníky. Tudíž vůdce potřebuje se svými následovníky spolupracovat k dosažení společně zvolených cílů. Tato vzájemnost vylučuje neetické či špatné chování ze strany vůdce vůči svým následovníkům. Zde lze vidět základní rozdíl mezi hegemonem a vůdcem, hegemon ostatní státy chce primárně využít pro své vlastní zájmy, ze kterých bude profitovat hlavně on (Destradi 2008: 13). Zatímco podle Destradi (2008: 19) se vůdce snaží své zájmy sjednotit s ostatními zeměmi a vést je k naplnění společných cílů. Tím pádem profitují všichni zúčastnění.

Koncept regionálního vůdce není výlučně založen na vlastnictví enormních materiálních kapacitách, avšak relativní převaha materiálních zdrojů

vůči svým následovníkům (slabším státům) je potřebná. Tyto zdroje by měl potenciální vůdce využít pro zaopatření stability regionu, jelikož za stabilitu a její udržení by právě tento stát měl být zodpovědný (Ponížilová 2016: 50). Regionální vůdce potřebuje vlastnit i nemateriální (ideové) zdroje, jinými slovy disponovat kvalitami, ke kterým budou ostatní stoupenci vzhlížet. Mezi ně patří atraktivní kultura, politické hodnoty a některé konkrétní zahraniční politiky dané země (Nye 2004: 256). Regionálního vůdce budu v této práci chápat jako stát, který je schopný ovlivnit a spolupracovat s ostatními státy za účelem dosažení společného cíle vůdce i jeho stoupců. Rovněž musí disponovat materiálními a nemateriálními zdroji, díky kterým budou stoupenci ochotni následovat potenciálního regionálního vůdce regionu. V neposlední řadě musí stát splňovat kritérium příslušnosti k danému regionu.

1.5 Metodologický postup

V praktické části práce budu zkoumat mocenské postavení Íránu od roku 1979 do roku 2019. Při posuzování mocenského postavení země se budu zaměřovat na materiální kapacity země a rovněž na zahraniční politiku Íránu. Díky tomu dokážu analyzovat, jak se mocenské postavení země proměňovalo a jak to ovlivnilo vztahy s ostatními aktéry na Blízkém východě. Při měření mocenských kapacit státu je budu porovnávat s jinými významnými zeměmi regionu, které podle různých autorů hrají důležitou roli v regionu, respektive které jsou různými autory (stejně jako Írán) označovány za regionální mocnosti, což mi dopomůže k posouzení mocenského postavení Íránu na Blízkém východě.

Beck (2014: 15) jako mocnosti Blízkého východu v mém výzkumném období chápe pětici států, a to Írán, Izrael, Egypt, Saúdskou Arábii a Turecko. Írák byl z jeho seznamu blízkovýchodních mocností vyškrtnut po neúspěšné intervenci Íráku do Kuvajtu, která byla zahájena v roce 1990, a po americké intervenci do Íráku v roce 2003. Ehteshami (2014: 38–44) jako čtyři nejmocnější

státy Blízkého východu vnímá Írán, Izrael, Saúdskou Arábii a Turecko. Podle portálu ChinaUS Focus (2018) jsou současnými regionálními mocnostmi tři země, a to Írán, Saúdská Arábie a Turecko, všechny tyto země se snaží nejaktivněji rozšířit svůj vliv v regionu. Hazbun (2018: 12–13) k Íránu, Saúdské Arábii a Turecku navíc přidává Katar a Spojené arabské emiráty, jakožto nejmocnější země v regionu. Ponížilová (2016: 79) podle převahy materiálních zdrojů na Blízkém východě uvádí čtveřici států, a to Egypt, Írán, Saúdskou Arábii a Turecko. Portál GlobalFirepower (2020), který řadí země podle svého indexu kombinující množství indikátorů (populaci, ekonomiku, armádu, geografickou polohu, přírodní zdroje a jiné), jako klíčové státy regionu jmenuje Egypt, Írán, Izrael, Saúdskou Arábii a Turecko. Destradi, Nolte a Prys-Hansen (2018: 4) zařazují do skupiny regionálních mocností Blízkého východu Írán, Saúdskou Arábii a rovněž Turecko. Podle výše zmíněných autorů tyto tři země disponují největšími ekonomickými a vojenskými kapacitami a rovněž do značné míry ovlivňují svojí politikou Blízký východ.

Pro popsání mocenského postavení Íránu budu komparovat jeho mocenské kapacity s ostatními podobně mocnými zeměmi v regionu. Mnoho autorů se shoduje na tom, že klíčovými státy Blízkého východu v mém výzkumném období je kromě samotného Íránu také Egypt, Turecko a Saúdská Arábie. Dále někteří autoři uvádí k těmto třem zemím také Izrael a Irák⁵. Zřídka jsou k těmto státům přidány i další země jako Katar nebo Spojené arabské emiráty. Tudíž abych mohl být schopný určit mocenské postavení země, budu porovnávat mocenské zdroje Íránu s klíčovými zeměmi regionu, jimiž je Izrael, Egypt, Saúdská Arábie a Turecko.

Pro komparaci mocenských kapacit států budu vycházet z několika indikátorů, které se budou zaměřovat na populaci, výkon ekonomiky a armádu daných zemí. Použitím více ukazatelů získám komplexní pohled na mocenské

⁵ Irák po neúspěšné intervenci Kuvajtu není nadále vnímán jako klíčový stát regionu.

zdroje zemí a vyloučím tím možnost zkreslení mých výsledků. Jako první indikátor budu používat počet obyvatel daného státu, jelikož počet obyvatel je důležitý jak pro chod ekonomiky, tak i pro armádu. Jinými slovy počet obyvatel nám zobrazuje, jakými lidskými zdroji země disponuje pro budování ekonomiky a armády. Dále budu posuzovat hrubý domácí produkt těchto pěti zemí. HDP vyjadřuje celkový výkon ekonomiky zpravidla za období jednoho roku. Tudíž HDP poskytne pohled na zlepšení či zhoršení ekonomiky, obecně tedy zobrazí fungování ekonomiky v daném roce. Dalším indikátorem pro mě bude počet vojenského personálu a výdaje na armádu. Díky těmto dvěma indikátorům lze pochytit velikost armády a investice do armády, pomocí kterých se armáda modernizuje a stává se bojeschopnější. Počet obyvatel, hodnota HDP a výdaje na zbrojení budu vypisovat vždy po pěti letech. Vojenský personál z důvodu nedostupnosti dat pro pětiletá období budu poměřovat po deseti letech. Pomocí této komparace následně budu moci posoudit, jestli Írán v mém výzkumném období dosáhl role regionálního hegemona nebo jestli je Írán pouze regionální mocností na Blízkém východě. Dále mi tato komparace dopomůže ke zjištění, zda Írán dosáhl svého cíle regionální politiky být regionálním vůdcem.

2 Írán jako integrální součást Blízkého východu

Jak je již zmíněno v úvodu, pro vymezení hranic Blízkého východu se inspiroji vymezením Ponížilové (2016: 20). Autorka do tohoto regionu řadí z asijských zemí Turecko, Sýrii, Jordánsko, Izrael, Libanon, Írán, Irák, Saúdskou Arábii, Jemen, Omán, Spojené arabské emiráty, Bahrajn, Katar, Kuvajt, Palestinskou autonomii a k tomu severoafrické státy Egypt, Libyi, Alžírsko, Tunisko a Maroko. Pro Blízký východ je příznačné, že obyvatelstvo většiny zemí je tvořeno Araby a jsou muslimové. Tento jednotný charakter regionu je oslaben existencí Íránu, Izraele a Turecka. Tyto země tvoří výjimku, jelikož Turecko a Írán, jež jsou sice muslimské země, ale v případě Turecka majoritní část obyvatelstva tvoří Turci, v Íránu jsou hlavní etnickou skupinou Peršané. Další výjimkou je Izrael, který je židovský stát a jeho obyvatelstvo tvoří primárně Židé.

I přes kulturní a etnické odlišnosti Íránu jej řada autorů, například Hazbun (2018: 12–13), Ehteshami (2014: 40), Beck (2014: 15) vnímá jako integrální součást a důležitého aktéra Blízkého východu. Slovy Smithe (1968: 11) je potřebné Írán do Blízkého východu řadit na základě kulturních a historických důvodů. V 7. a 8. století docházelo k arabskému expansionismu, jež vyústilo v islamizaci samotného Íránu. Přestože byl Írán v období od 7. století do počátku 9. století součástí arabských chalífátů, země nepřebrala arabštinu, nýbrž si udržela perštinu jako svůj jazyk. Vyjma tohoto období země nebyla pod kontrolou Arabů, tudíž vývoj Íránu se od vývoje ostatních arabských zemí v regionu liší (Veselý 1991: 16). Írán se zeměmi Blízkého východu sdílí už z historie po současnost četné politické a ekonomické vazby. Slovy Ponížilové (2014: 96), Írán se svými arabskými sousedy sdílí mnoho zájmů a problémů (bezpečnostních, ekonomických i společenských), jež vycházejí ze společného geografického a kulturního prostředí těchto států.

Írán už za vlády šáha Rézy Pahlavího se snažil hrát důležitou roli na Blízkém východě a v Perském zálivu. Po islámské revoluci tento cíl zahraniční

politiky přetrvává. Zahraniční politika Íránu je tedy primárně směřována na Blízký východ. Rovněž nejčastější interakce má Írán se státy Perského zálivu⁶, v tomto subregionu se Írán již za vlády šáha snažil hrát důležitou roli. Tato snaha přetrvává po celou dobu existence islámské republiky. Podle Axworthyho (2008: 289) je Írán stálým a důležitým „hráčem“ Blízkého východu. Toto tvrzení autor zakládá na příkladu, kdy mimoregionální státy (Velká Británie a USA) se pokoušely jednat s Íránem, za účelem stabilizovat vnitřní situaci v Iráku či Afghánistánu. Na základě četných politických a ekonomických interakcí Íránu se státy Blízkého východu, zejména se státy Perského zálivu, a na základě svých zahraničněpolitických aktivit a cíle být vůdcem Blízkého východu lze Írán zařadit jako integrální součást Blízkého východu.

⁶ Subregion Perský záliv je tvořen kromě Íránu Irákem, Saúdskou Arábií, Kuvajtem, Bahrajnem, Katarem, Spojenými arabskými emiráty, Ománem a Jemenem (Ponižilová 2016: 22).

3 Zdroje íránské moci

Už před islámskou revolucí v Íránu tehdejší šáh Rezá Pahlaví kladl své zemi důležitou roli na Blízkém východě. Írán byl za vlády Pahlavího jedním z nejdůležitějších spojenců Spojených států amerických na Blízkém východě, z čehož pramenilo zlepšování ekonomické situace a modernizace armády (Iddon 2016). Rovněž byl Írán jednou ze zemí s největším počtem obyvatel a k tomu i jednou z největších ekonomik na Blízkém východě.

Po islámské revoluci Írán neztrácí své ambice na to stát se klíčovým hráčem regionu. Nemalé ambice zakládá Írán na velikosti populace, ekonomice založené především na exportu nerostných surovin, zejména ropy a zemního plynu, a na rozsáhlé armádě. V této kapitole představím jednotlivé složky íránské moci (demografické, ekonomické a vojenské kapacity). Součástí této kapitoly budou tabulky, ve kterých zobrazím vývoj počtu obyvatel, hrubého domácího produktu, počtu vojenského personálu a výdajů na armádu v mém výzkumném období (jak uvádím v podkapitole 1.5).

3.1 Demografické kapacity Íránu

Demografické kapacity Íránu budu v této práci posuzovat podle velikosti populace. V roce 1979, kdy došlo v Íránu k revoluci, činila populace Íránu zhruba 37 milionů obyvatel. K roku 2019 se populace zvýšila na necelých 83 milionů obyvatel. Za období 40 let tedy došlo k nárůstu počtu obyvatel o zhruba 46 milionů. Podle počtu obyvatel je Írán k roku 2019 na 18. příčce na světě, na Blízkém východě se nachází na 3. místě, už jen Egypt a Turecko disponují větší populací (Worldometer 2020b). V tabulce níže představím vývoj počtu obyvatel Íránu, pro jejíž vytvoření jsem vycházel z dat portálu *Worldometer* (2020c).

Tabulka 1: Počet obyvatel Íránu v letech 1979-2019

rok	počet obyvatel (uvedené v milionech)
1979	37,2
1984	45,6
1989	54,8
1994	60,6
1999	64,8
2004	69
2009	72,9
2014	77,5
2019	82,9

Zdroj: Worldometer (2020c).

Pro íránskou populaci je charakteristické, že je relativně mladá a vzdělaná. K roku 2018 úroveň gramotnosti u lidí v rozmezí 10 až 49 let dosahovala 96 %, zatímco na přelomu 80. let činila gramotnost lidí od 15 let a výš zhruba 45 % (Macrotrends nedatováno, TehranTimes 2018). Írán rovněž zaznamenává od roku 2001 rapidní nárůst studentů vysokých škol (Icef Monitor 2015, Trines 2017). Rozšiřující se vzdělání je důležité pro zlepšování úrovně ekonomiky, jelikož se mohou rozvíjet náročnější sektory ekonomiky, například elektronický, farmaceutický či high-tech průmysl. Velikost populace je pro ekonomiku klíčovým aspektem. Rovněž vzdělání obyvatel je pro ekonomiku důležitý faktor, jelikož se následně promítá do úrovně ekonomiky státu.

3.2 Ekonomické kapacity Íránu

Podle ukazatele hrubého domácího produktu obsazuje Írán (data k roku 2019) 28. místo v celosvětovém měřítku. Na Blízkém východě se Írán nachází na 3. příčce, pouze Saúdská Arábie a Turecko jsou na tom v tomto ohledu lépe

(Trading Economics nedatováno). Na území Íránu se nachází jedny z největších doposud nalezených zásob ropy a zemního plynu. Země drží 4. největší zásoby ropy světa. Co se týče zemního plynu, je na tom Írán ještě o něco lépe. V zásobách zemního plynu se řadí celosvětově na druhé místo, už jen Rusko disponuje větším množstvím (EIA 2019). Ekonomika se odvíjí primárně od těchto dvou komodit, jelikož jenom vývoz ropy tvořil 80 % exportu v roce 2012 (EIA 2013). Přílišné spoléhání pouze na nerostné bohatství může být pro ekonomiku nebezpečné, zvláště po uvalených sankcích ze strany Západu kvůli netransparentnímu íránskému jadernému programu (Ponížilová 2016: 119). Je rovněž velmi riskantní zakládat celou ekonomiku pouze na nerostném bohatství, jelikož ekonomika roste a padá se světovou cenou ropy a zemního plynu. Ke konci této podkapitoly vkládám tabulku, která zobrazuje vývoj HDP Íránu od roku 1979 do roku 2019. Nyní se zaměřím na vývoj ekonomiky jako takové, jež nám poskytne pochopení ekonomické situace (a vývoje HDP) Íránu od islámské revoluce po rok 2019.

Na konci 70. let 20. století došlo k revoluci, jež proměnila Írán v islámskou republiku. Írán se změnil na konzervativní teokratický stát, který je založený na právu šaría. Do té doby dobré vztahy se Západem se velmi zchladly, vztah Íránu a USA dosáhl až nepřátelského charakteru, což bylo umocněno zajetím zaměstnanců amerického velvyslanectví v Teheránu v roce 1979. V reakci na zajetí zaměstnanců amerického velvyslanectví USA uvalily první sankce na Írán, které spočívaly v zákazu dovozu ropy do USA a zmražení íránských bankovních účtů v USA (Clawson 2010). S nástupem ajatolláha Chomejního do čela Íránu došlo k zavedení politik vůči volnému trhu v Íránu, po celá 80. léta vláda dávala zboží (například jídlo, vodu, palivo) na přiděl a rovněž znárodnila značnou část íránského průmyslu (Salehi-Isfahani 2019). Chvíli po revoluci se Írán dostal do války s Irákem. Tento spor, který se odehrál v letech 1980–1988, Írán velmi ekonomicky zasáhl, jelikož se zvedly náklady na armádu. Osm let trvajících konflikt poskytl vládě vhodné zdůvodnění znárodnění mnoha firem, rovněž tento

konflikt přinesl prudký pokles životního standardu pro obyvatele. Před revolucí Írán z prodeje ropy a zemního plynu významně těžil a příjem státu byl vesměs založen na této komoditě. Ne jinak tomu bylo po revoluci. Když v roce 1985 znatelně padly ceny ropy, zemi to do značné míry zasáhlo, protože Írán potřeboval importovat zboží nutné pro udržení chodu průmyslu (Maloney 2010).

Roku 1988 byla ekonomika i společnost osm let trvající válkou vyčerpaná. Írán si začal uvědomovat, že vést válku si už země nemůže nadále dovolit, jelikož výdaje byly příliš vysoké. Produktivita kolísala, chudoba narůstala, HDP nadále klesalo a inflace se zvyšovala (Maloney 2010, The World Bank nedatováno). Obě vyčerpané strany se dohodly na ukončení vojenského sporu mezi sebou. Roku 1989 umřel ajatolláh Chomejní a nově zvolený prezident Akbar Hášemí Rafsandžání se pokouší přijít s novým ekonomickým přístupem, aby vylepšil situaci v zemi, která se sotva vzpamatovávala z revoluce a ihned byla uvržena do osmiletého konfliktu. Rafsandžání vnímal ekonomický progres a prosperitu země jako nezbytnou součást národní síly a blahobytu (Affianian 2017). Rafsandžání se zasloužil o značné přesměrování a liberalizaci íránské ekonomiky. Rovněž se pokusil narušit mezinárodní izolaci, do které se země po revoluci dostala (Maloney 2010).

Toto obnovení ekonomiky zahrnovalo rozvoj a vylepšení infrastruktury, privatizaci státem vlastněných podniků, rovněž se snažil o snížení kontroly trhu ze strany vlády. Taktéž se zasloužil o vytvoření řady zón volného obchodu za účelem podpoření tržní ekonomiky. Tyto zóny vznikly například na ostrově Kish nebo Qeshm v Perském zálivu (Rieffer-Flanagan 2013: 192, The Guardian 2015). Také zrušil dotace podnikům a kontrolu cen ze strany státu. Aby mohl dosáhnout na výše zmíněné změny, požádal o půjčku Mezinárodní měnový fond, který si pro poskytnutí půjčky stanovuje určité podmínky, například volný trh, omezování vládních výdajů a osvobození ekonomiky od vládního vlivu.

Reformy se dařily, rostlo HDP a zvyšovala se zaměstnanost. Taktéž se pokusil vylepšit diplomatické vztahy se Západem, předně s USA, za účelem navnadit zahraniční investory (Rieffer-Flanagan 2013: 193).

Na první pohled se může zdát, že se íránská ekonomika zlepšovala. Ovšem vládě se nedařilo redukovat masivní výdaje a k tomu nadále rostla inflace. To vyústilo ve stávky v mnoha íránských městech. Zahraniční investoři zůstávali nadále zdrženliví. Další ránu íránské ekonomice zasadila administrativa Billa Clintona, která v roce 1995 uvalila na Írán další sankce (Clawson 2010). Opozice se často stavěla proti Rafsandžáního reformám, a to hlavně ze strany levicových islamistů, kteří byli zastánci státem kontrolované ekonomiky. Dále byli proti i tradiční konzervativci, kteří reformy vnímali jako uvolnění islámských sociálních a kulturních pravidel (Maloney 2010).

Roku 1997 byl zvolen do prezidentského úřadu Muhammad Chátamí. Téměř po celou dobu jeho funkčního období se ekonomika potýkala s vysokou inflací, nezaměstnaností a pádem cen ropy. Nicméně Chátamí se zasloužil o několik kroků, kterými chtěl vylepšit ekonomickou situaci v zemi. Podpořil pětiletý plán (v letech 2000–2005), který byl založený předně na privatizaci a exportu jiných komodit než ropy. Taktéž se pokusil bojovat vůči zranitelnosti a závislosti íránské ekonomiky na ropě. Vytvořil stabilizační fond zvaný Oil Stabilization Fund. Tento fond je založen na odkládání části ročního výdělků z ropy, což má vytvořit dostatečnou rezervu pro případné období poklesu ceny na trhu (Rieffer-Flanagan 2013: 193–194). Maloney (2010) ke snahám o zlepšení ekonomické situace také přidává Chátamího úsilí vytvořit lepší podmínky pro zahraniční investory, zejména pro západní investory. Chátamího reformy ovšem nezískaly podporu veřejnosti, a proto ho roku 2005 vystřídal v prezidentské funkci Mahmúd Ahmadínežád.

Rafsandžání a Chátamí, kteří byli Ahmadínežádovi předchůdci, se pokoušeli íránskou ekonomiku liberalizovat. Ahmadínežád si zakládal na

populistickém přístupu. Během jeho období rostla cena ropy, což plnilo státní kasu, a to mu umožňovalo utrácet. Ahmadínežád slíbil, že peníze z exportu ropy rozdělí mezi všechny obyvatele Íránu (Maloney 2010). Mezi další jeho populistické politiky se řadí půjčky s nízkým úrokem. Tyto půjčky byly poskytnuty řadě turistickým nebo zemědělským projektům. Také se zasloužil o vznik fondu Imam reza Compassion Fund, který byl zaměřený pro mladé lidi a pomáhal jim poskytováním bezúročných půjček na manželství. Aby si finančně mohl dovolit fungování těchto politik, využíval peníze ze stabilizačního fondu, který byl zacílen na zcela odlišné účely. Další ekonomické problémy nadále způsoboval íránský jaderný program, kvůli kterému byly uvaleny na Írán další sankce. Íránská burza v roce 2005 zaznamenala pád o 30 %. Zahraniční investoři se začali obávat, jelikož íránský trh byl nestabilní. Tudíž se začali stěhovat do jiných zemí Perského zálivu (Rieffer-Flanagan 2013: 194–195).

Ahmadínežád se stal terčem kritiky ze strany obyvatel, jelikož nebyl schopný zlepšit ekonomickou situaci v zemi. Írán se potýkal s rozsáhlou korupcí, rovněž nebyl schopný pomoci těm nejchudším, inflace byla nadále problémem, některé domácnosti trpěly nedostatkem tepla a elektřiny a k tomu ještě rostly ceny potravin a nájmu. Podle Rieffer-Flanagan (2013: 195) Ahmadínežád vždy sváděl horšící se ekonomickou situaci na ostatní, nikdy si však nebyl schopný uvědomit jeho neschopnost ekonomiku pozdvihnout. V roce 2013 činila inflace Íránu zhruba 40% (Maloney 2016).

Roku 2013 do úřadu nastupuje Hasan Rúhání, který slíbil „oživení“ íránské ekonomiky a rovněž chtěl ukončit mezinárodní izolaci Íránu. Předěšlého prezidenta kritizoval za neschopnost vylepšit ekonomickou situaci, ačkoliv Írán z prodeje ropy významně těžil, dále se stavěl proti obrovským výdajům a korupci. Jednou z jeho hlavních priorit bylo skoncovat se sankcemi, které ochromovaly íránskou ekonomiku. Roku 2015 se Írán dočkal uvolnění sankcí spojené s netransparentním jaderným programem podepsáním Společného komplexního

akčního plánu. Írán se zavázal k omezení svého jaderného programu výměnou za uvolnění sankcí, a to ze strany USA, Evropské unie a Organizace spojených národů. Tato uvolnění zpřístupnila Íránu mezinárodní finanční organizace, rovněž Írán dostal přístup ke svým zmraženým účtům v zahraničí a taktéž se vrátil zpět na ropný trh. Rúhání se do země snažil nalákat zahraniční investory, dále chtěl vytvořit pracovní místa a obecně obnovit íránskou ekonomiku. Taktéž se pokouší snížit závislost na vývozu ropy a zemního plynu (Maloney 2016). Od roku 2015, kdy bylo vyjednáno zrušení sankcí, se ekonomická situace Íránu začala zlepšovat. HDP podle portálu Statista (2020) vzrostlo v roce 2016 o 12,5 % a o rok později došlo k dalšímu nárůstu o 3,7 %. Dále portál uvádí značný pokles inflace ve stejném časovém období.

Roku 2018 dochází k odstoupení USA od mezinárodní dohody, která byla podepsána v roce 2015. Americký prezident Trump se rozhodl znovu uvalit na Írán sankce, jelikož se obává íránské jaderného programu. Americké firmy opouští íránský trh. Na nátlak USA rovněž mnoho evropských firem opouští íránský trh, čímž dochází k dalšímu zvyšování nezaměstnanosti v Íránu a tamější ekonomika opět čelí recesi (Erdbrink 2019). HDP v roce 2018 kleslo o 5,4 % a v roce 2019 se pokles navýšil o dalších 7.6 %. Vliv ekonomických sankcí markantněji ovlivnil inflaci, roku 2018 činila 31,2 % a o rok později se navýšila na 41,1 % (Statista 2020). Obnovením těchto sankcí USA míří nejenom na jaderný program Íránu, ale také na program vývoje balistických raket a na zredukování podpory státních a nestátních spojenců Íránu, tedy celkově míří na omezení íránské vlivu na Blízkém východě. Jakožto nearabský stát na Blízkém východě je Írán součástí jen několika málo regionálních mezinárodních organizací. Z důvodu četných politických sporů s ostatními státy regionu má Írán jen minimum významných regionálních obchodních partnerů. Tím nejvýznamnějším jsou Spojené Arabské emiráty. Největší ekonomiční partneři Íránu se nachází mimo region. Írán nejčastěji obchoduje s Čínou, Indií, Jižní Koreou a s některými zeměmi Evropské unie (zejména s Německem a Itálií) (OEC nedatováno).

Tabulka 2: Vývoj HDP Íránu v letech 1979–2019

rok	HDP v miliardách amerických dolarů
1979	90,4
1984	162,3
1989	120,5
1994	71,8
1999	113,9
2004	190
2009	416,4
2014	432,7
2019	*463

zdroj: The World Bank (nedatováno b).

*data HDP Íránu k roku 2019 jsou použity z The World Bank (2020).

3.3 Vojenské kapacity Íránu

Na základě informací získaných ze zdroje *IIS* (1979, 1990, 1999, 2009, 2019b) Írán vlastní jednu z největších armád na Blízkém východě podle počtu vojenského personálu. Íránská armáda slouží k naplnění existenčních a strategických cílů Íránu. Těmito cíli je primárně přežití samotného režimu, udržení a posilování své mocenské pozice na Blízkém východě a schopnost budit respekt v očích ostatních aktérů.

Írán pro dosažení svých strategických cílů využívá často nekonvenční vojenské operace vytvořením či podporou nestátních aktérů, které naplňují íránské zahraničněpolitické zájmy v regionu (U. S. Department of Defense 2019). V současné době se na úrovni armády odráží sankce uvalené na Írán. Země nemůže importovat sofistikované zbraně a zbraňové systémy ze Západu, a proto se spoléhá zejména na dovoz vojenského materiálu z Ruska a Číny (Kuimova – Wezeman 2019: 2–3). Pro zobrazení vývoje Íránské armády níže představím

tabulku, jež mapuje vývoj počtu aktivního vojenského personálu, do kterého budu řadit aktivní vojáky, personál námořnictva a letectva.

Tabulka 3: Vojenský personál Íránu v letech 1979–2019

rok	počet aktivního vojenského personálu	rezervy
1979	415 000	300 000
1990*	504 000	350 000
1999	513 000	350 000
2009	523 000	350 000
2019	523 000	350 000

zdroj: IISS (1979: 62), IISS (1990: 103), IISS (1999: 139), IISS (2009: 251), IISS (2019c: 340).

*Z důvodu těžké dostupnosti dat roku 1989 používám data z roku 1990.

Po islámské revoluci začaly v Íránu působit kromě klasické armády také Revoluční gardy, které v roce 1990 čítaly zhruba 150 000 vojáků, a spolu s pravidelnou armádou tvořil počet aktivních vojáků celkem 450 000 vojáků. Revoluční gardy jsou od jejich vzniku běžnou součástí armády Íránu a jejich počet se pohybuje mezi 100 000–125 000 aktivních vojáků. V Íránu rovněž vznikají paramilitární jednotky, které v případě mobilizace mohou poskytnout další zdroje vojenské síly. Mezi nejvýznamnější paramilitární jednotky patří skupina Basídž, která v roce 1999 měla až 200 000 dobrovolníků, v roce 2009 se řady dobrovolníků rozrostly na počet 1 milionů členů. Basídž je tvořena záložníky, kteří jsou připraveni k okamžité mobilizaci. Další významnou paramilitární jednotkou jsou takzvané Vynucovací síly. V letech 1999 Vynucovací síly měly na 40 000 aktivních jednotek, v roce 2009 se počet jednotek v rámci této paramilitární organizace pohyboval kolem 40 000 aktivních členů. Ke konci mého zkoumaného období se počet odhaduje mezi 40 000–60 000 aktivních jednotek (IISS: 1979: 62, IISS 1990: 103–104, IISS 1999: 139 – 140, IISS 2009: 245–247, IISS 2019c: 340–343).

Pro chod a udržení své armády Írán investuje značnou sumu ze státní kasy. V tabulce níže představím výdaje na armádu v procentech HDP. V následující tabulce lze vidět, že kromě období války s Irákem, která proběhla v letech 1980–1988, se procenta HDP na zbrojení pohybují mezi 2,1 % až 3,2 % a k razantním skokům nedochází. Data k roku 2019 na portále *The World Bank* (nedatováno g) chyběly, tudíž je nahradím daty z roku 2018.

Tabulka 4: Výdaje Íránu na zbrojení (v % HDP)

rok	výdaje na zbrojení
1979	5,8 %
1984	6,4 %
1989	4,6 %
1994	2,1 %
1999	2,4 %
2004	2,8 %
2009	3,2 %
2014	2,3 %
2019	2,3 %

Zdroj: The World Bank (nedatováno g).

*Data pro rok 2019 čerpám z Nan Tian et al. (2020: 2).

Vyjma četného počtu aktivních vojáků, dle portálu Missile Defense Project (2018) Írán vlastní největší a nejrozmanitější arzenál balistických raket na Blízkém východě. Írán disponuje třemi základními typy balistických raket: rakety krátkého, středního a dlouhého doletu. Rakety dlouhého doletu s názvem Soumar a Sejil dokáží trefit cíl na vzdálenost až 2 000 kilometrů. Tudíž Írán může svými raketami zasáhnout kterýkoliv cíl na Blízkém východě až po Egypt. Balistické rakety jsou důležitý nástroj primárně pro zastrašování nepřátelených

států regionu i Spojených států amerických, jež mají v regionu mnoho vojenských základen a vojáků. Írán rovněž podle portálu Missile Defense Project (2018) své balistické rakety distribuuje svým spřáteleným státům (Sýrii a Iráku) či šíitským skupinám, které Írán podporuje (například Hizballáhu v Libanonu či Hútijům v Jemenu).

Co se týče námořní síly, Írán pokračuje v posilování svého námořnictva, které probíhalo již za šáhovy vlády. Írán rozšiřuje arzenál protilodních raket, které zejména nakupuje od Číny. Dále investuje do flotily rychle útočných plavidel a do výroby ponorek za účelem získat dominantní roli v oblasti Perského zálivu, ale i mimo něj (Brandes – Barnett – Alexander 2012). V posledních letech také Írán posiluje námořnický personál, v roce 1999 jej tvořilo zhruba 2 000 lidí (IISS 1999: 141), v roce 2019 se počet navýšil na 18 000 (IISS 2019: 342).

Letectvo ovšem nelze vnímat jako výhodu íránské armády. Za vlády šáha Írán odkupoval moderní letadla od Spojených států amerických. Nynějším problémem pro íránské letectvo je skutečnost, že již zastaralá letadla, která byla nakoupena ještě za šáhovy vlády, Írán dodnes stále používají. Po revoluci se hlavními dodavateli letadel stalo Rusko a Čína. Letadla dovezená z těchto zemí nelze porovnávat s letadly, kterými disponují rivalové Íránu, jelikož nejsou tak moderní a pokročilá. Letadla zemí Zálivu, Izraele a Turecka obsahují pokročilé senzory a precizně naváděnou municí. Na druhou stranu se Írán snaží investovat do protiletadlového systému pro bezpečnost země, který rovněž dováží předně z Ruska (Kasapoğlu 2020). Letectví Íránu lze vidět jako nejslabší článek armády. Co se týče pozemních sil, balistických raket a námořnictva, jejich úroveň je znatelně lepší.

O Íránu se často mluví v souvislosti s jeho jaderným programem. Portál Arms Control Association (2019) uvádí, že Írán v současné době nevlastní jaderné zbraně ani potřebný materiál, ze kterého by mohla být zbraň hromadného ničení vyrobena. Mezinárodní agentura pro atomovou energii

potvrdila, že Írán v letech 2003–2009 podnikal utajovaný program pro vývoj jaderné zbraně, díky tomu přitvrdily sankce ze strany světových mocností. V roce 2015 podepsal Írán Společný komplexní akční plán. Írán se podpisem této smlouvy zavázal ke zredukování materiálu pro výrobu jaderné zbraně (zákaz obohacování uranu a povinnost výrazně zmenšit kapacity obohaceného uranu) (Kabíček – Kuta 2016: 5). USA se i přes tuto dohodu domnívají, že Írán usiluje o vývoj jaderné zbraně, a proto roku 2018 odstoupili od Společného komplexního akčního plánu. Podle USA je tento plán neúčinný, a proto obnovily sankce na Írán (ČT24 2018). Na druhou stranu Mezinárodní agentura pro atomovou energii potvrzuje, že Írán dohodu naplňuje a nenavyšuje materiál pro výrobu jaderné zbraně. Podle oficiálních informací Írán nevlastní strategickou jadernou zbraň, která by rovněž sloužila jako nástroj k odstrašení svých rivalů v regionu. Ani se jí Írán podle Mezinárodní agentury pro atomovou energii nesnaží vyvinout. Ovšem USA jsou toho názoru, že Írán nadále usiluje o její získání i přes podpis smlouvy (ČT24 2018).

3.4 Porovnání mocenských kapacit blízkovýchodních mocností

Pro zjištění rozložení moci na Blízkém východě budu komparovat jednotlivé indikátory mocenských kapacit blízkovýchodních mocností, které jsem představil v kapitole 1.5. V Tabulce 5 lze vidět porovnání počtu obyvatel států nejčastěji označovaných za regionální mocnosti Blízkého východu od roku 1979 do roku 2019. Írán v počtu obyvatel se pohybuje mezi 2. a 3. místem z těchto pěti států. Podobných počtů obyvatel jako Írán dosahuje z těchto zemí Turecko a Egypt. Prvenství v tomto ohledu patří Egyptu, který vyjma roku 1989, kdy Egypt a Írán dosahovaly přibližně shodného počtu obyvatel, byl nejlidnatější zemí z této pětice po celé zkoumané období. Pomocí této tabulky lze vyvodit, že podle počtu obyvatel Írán výrazně nepřevyšuje ostatní státy, nýbrž Írán se v mém zkoumaném období nachází na druhém až třetím místě v tomto ohledu.

Tabulka 5: Porovnání počtu obyvatel blízkovýchodních mocností (v mil.)

rok	Írán	Izrael	Saúdská Arábie	Turecko	Egypt
1979	37,2	3,6	9,1	43	42,3
1984	45,5	4	12,4	48,1	48
1989	54,8	4,3	15,7	53	54,8
1994	60,6	5,1	18,2	57,6	61,1
1999	64,8	5,8	20,2	62,3	67,5
2004	69	6,4	23,1	67	74,2
2009	72,9	7,2	26,6	71,3	81,1
2014	77,5	7,9	30,9	77,2	90,4
2019	82,9	8,5	34,3	83,4	100,4

Zdroj: Worldometer (2020a, c, d, e, f).

Co se týče porovnání výkonu ekonomik vyjádřených v HDP daných států (Tabulka 6), největších hodnot v posledních letech dosahuje Saúdská Arábie a Turecko. Írán s těmito dvěma státy od roku 1979 dosahoval podobných (v letech 1984–1989 i vyšších) hodnot HDP. Ovšem slabá diverzifikace ekonomiky a ekonomické sankce jsou hlavními překážkami íránské ekonomiky jak v minulosti, tak i v současnosti. Rozdíl mezi Saúdskou Arábií a Tureckem oproti Íránu je pak nejmarkantnější v období mezi roky 2014 a 2019, kdy HDP Turecka a Saúdské Arábie dosahuje zhruba dvojnásobku HDP Íránu. Izrael v hodnotě HDP předčil Írán v letech 1999–2004, mimo tyto roky měl v tomto ohledu navrch Írán. Ovšem v současnosti lze vidět, že izraelská i egyptská hodnota HDP se přibližuje hodnotě Íránu. Z této tabulky vyplývá, že hodnota HDP Íránu dosahovalo převahy nad touto pěticí států pouze v letech 1984–1989, avšak rozdíl oproti Saúdské Arábii a Turecku nebyl tak zásadní. Od tohoto období se tyto dvě země ujaly prvenství. Írán v současnosti dosahuje podobných hodnot HDP jako Izrael, a k těmto hodnotám se od roku 2014 přibližuje i Egypt.

Tabulka 6: Porovnání hodnoty HDP mocností Blízkého východu (v mld. USD)

rok	Írán	Izrael	Saúdská Arábie	Turecko	Egypt
1979	90,4	21,5	111,9	89,4	18
1984	162,3	29,2	119,6	60	34
1989	120,5	49,9	95,3	107,1	39,8
1994	71,8	86,3	135,2	130,7	51,9
1999	113,9	117,1	161,7	255,9	90,7
2004	190	135,5	258,7	404,8	78,8
2009	412,3	207,5	429,1	644,6	189
2014	432,7	309,6	756,4	934,2	305,5
2019	*463	395,1	793	754,4	303,2

Zdroj: The World Bank (nedatováno a, b, c, d, e).

*data HDP Íránu k roku 2019 jsou použity z The World Bank (2020).

Vývojem vojenského personálu těchto pěti států se zabývá Tabulka 7. Turecko zastávalo první pozici v počtu vojenského personálu od počátku zkoumaného období, tedy od roku 1979 do roku 1999. V letech 2009–2019 převzal tuto pozici Írán. Tabulka 7 poukazuje na to, že od roku 1979 počty vojenského personálu Íránu dosahovaly podobných hodnot jako počty Turecka a Egypta. Oproti Izraeli a Saúdské Arábie však Íránu dosahuje značné převahy po celé zkoumané období, hlavně v období 1979–1990.

Tabulka 7: **Porovnání vojenského personálu mocností Blízkého východu**

rok	Írán	Izrael	Saúdská Arábie	Turecko	Egypt
1979	415 000	165 000	44 500	566 000	395 000
1990	504 000	141 000	67 500	647 400	450 000
1999	513 000	172 500	126 500	*609 700	448 500
2009	523 000	176 500	221 500	510 600	468 500
2019	523 000	169 500	227 000	355 200	438 500

Zdroj: IISS (1979: 48, 61, 62, 66), IISS (1990: 80, 102, 103, 106, 115), IISS (1999: 137, 139, 142, 152), IISS (2009: 154, 242, 245, 249, 263), IISS (2019 c: 154, 336, 340, 346, 365).

*Data pro počet tureckého vojenského personálu jsou z portálu Refworld (2001)

Tabulka 8 zobrazuje komparaci výdajů na zbrojení určené v procentech HDP jednotlivých států. V tomto ukazateli má převahu již od počátku zkoumaného období Izrael a Saúdská Arábie, jejichž výdaje jsou oproti ostatním státům mírně až čtyřnásobně vyšší. Zatímco Írán, Egypt a Turecko dosahují po celé výzkumné období podobných hodnot. Jejich hodnoty se od roku 1989 do roku 2019 pohybují kolem 2–4 % HDP na zbrojení.

Tabulka 8: **Porovnání výdajů mocností Blízkého východu na zbrojení (v % HDP)**

Rok	Írán	Izrael	Saúdská Arábie	Turecko	Egypt
1979	5,8 %	19,4 %	15,8 %	3,4 %	6,5 %
1984	6,4 %	16,2 %	19 %	3,6 %	8,3 %
1989	4,6 %	14,1 %	13,3 %	3,1 %	4 %
1994	2,1 %	11,4 %	10,6 %	4,1 %	3,2 %
1999	2,4 %	7,4 %	11,4 %	3,9 %	2,6 %
2004	2,8 %	8,2 %	8,1 %	2,7 %	2,9 %
2009	3,2 %	6,8 %	9,6 %	2,5 %	2 %
2014	2,3 %	6 %	10,7 %	1,9 %	1,7 %
2019	2,3 %	5,3 %	8 %	2,7 %	1,2 %

Zdroj: The World Bank (nedatováno f, g, h, ch, i).

*Data pro rok 2019 čerpám ze zdroje Nan Tian et al. (2020: 2)

Z výše uvedených tabulek lze doložit, že na Blízkém východě neexistuje regionální hegemon, který by nad ostatními státy výrazně dominoval. Také z porovnání mocenských kapacit lze tvrdit, že Blízký východ je multipolární, jelikož se v něm nachází pět podobně mocných států. Největší převahu vůči pětici mocností regionu má Írán v počtu vojenského personálu, a to pouze za posledních 10 let. Avšak převaha oproti Turecku či Egyptu není tak markantní. Co se týče počtu obyvatel, Írán disponuje po celé výzkumné období podobnými demografickými zdroji jako Turecko a do roku 1999 také Egypt. V následujících letech prvenství v počtu obyvatel drží Egypt se značným rozdílem. Ukazatel HDP nám ukazuje, že ke konci zkoumaného období je výkon ekonomiky Saúdské Arábie a Turecka zhruba až dvojnásobný v porovnání s výkonem íránské ekonomiky. Hodnoty HDP Izraele, který má oproti Íránu o dost menší populaci, jsou od roku 1994 podobné hodnotám HDP Íránu. Izrael a Saúdská Arábie po celé výzkumné období dominují ukazateli výdajů na zbrojení, zejména Saúdská

Arábie. Tyto dva státy investují do zbrojení a modernizace své armády nejvíce z této pětice blízkovýchodních mocností.

4 Regionální politika Íránské islámské republiky

4.1 Zájmy a cíle íránské regionální politiky

Již za vlády šáha byl hlavním zahraničněpolitickým cílem Íránu stát se dominantním státem na Blízkém východě a rovněž posílit své postavení v Perském zálivu (Zaccara 2016: 188). Před islámskou revolucí byl Írán dokonce jedním ze dvou základních pilířů blízkovýchodní politiky USA. Tím druhým pilířem byla Saúdská Arábie, která je v současnosti největším rivalem Íránu v regionu (Iddon 2016). Oba tyto státy měly zajišťovat bezpečnost a stabilitu Perského zálivu za pomoci USA, jež měly v regionu své vlastní předně ekonomické zájmy. Po revoluci v roce 1979 se z monarchie stává islámská republika vedena duchovním vůdcem, avšak cíl zahraniční politiky být dominantním státem regionu se nemění. Dalším cílem islámské republiky je snaha stát se vůdcem regionu a vyvážet islámskou revoluci za hranice Íránu (Zaccara: 181). Důležitým cílem regionální politiky Íránu je taktéž oblast Perského zálivu. Dle Azodi (2016) se Írán v Perském zálivu snaží posilnit svůj vliv za účelem zajištění bezpečnosti samotného Íránu a zaručení volného exportu ropy, která je nejdůležitější exportní komoditou Íránu. Přičemž přítomnost zejména amerických lodí v Zálivu Írán vnímá jako bezpečnostní hrozbu. Taktéž pro zajištění bezpečnosti samotného Íránu a udržení svých spřátelených států je cílem Íránu odstranit Islámský stát. Íránskou regionální politiku na Blízkém východě jako takovou lze považovat za konstantní, jelikož cíle regionální politiky země zůstávají stejné od islámské revoluce.

Zájmem íránské regionální politiky je udržet partnerství se Sýrií a nedovolit pád Asadova režimu, jelikož přes území Sýrie Írán zprostředkovává dopravu vojenského materiálu strategicky významnému Hizballáhu. Slovy Ponížilové (2016: 126) lze tuto spolupráci Íránu, Sýrie a Hizballáhu nazvat jako „osa Teherán - Damašek - Hizballáh“. Írán tak může nepřímo konfrontovat Izrael

využitím šíitského Hizballáhu. A proto je důležitým zájmem Íránu podporovat šíitskou vládu Bašára al-Asada a udržet ji tak u moci. V případě pádu Asadova režimu by Írán mohl obtížněji zbrojit Hizballáh a rovněž zde existuje možnost, že pokud by byl svržen Asadův režim, mohla by ve většinově sunitské Sýrii vzniknout vláda nepřátelena Íránu. Na druhou stranu syrská opozice, která bojuje proti vládnímu režimu, byla nejvýznamněji podporována Saúdskou Arábií, Tureckem, Katar, Jordánskem a mimoregionálními státy, zejména USA (Rodgers et al. 2016). Ovšem rozšiřující se kontrola Asadova režimu nad územím Sýrie za pomoci Íránu a Ruska se promítá do výše podpory opozice ze strany regionálních i mimoregionálních států. Po stále zmenšujícím se vlivu opozice od roku 2017 byla zmenšena podpora opozice i ze strany Saúdské Arábie, největšího rivala Íránu (Lund 2017). Avšak Saúdská Arábie se snaží i nadále financemi a zbraněmi podporovat opozici Asadova režimu, aby tak omezila rozšiřující se vliv Íránu v Sýrii (McLoughlin 2019).

Obdobně důležitým zájmem regionální politiky Íránu je nedovolit po pádu Husajnovy vlády vzniknout v Iráku znovu nepřátelena režim vůči Íránu. V roce 2003 se do čela Iráku dostává šíitská vláda, která je Íránu nakloněna. Avšak v historii tyto dvě země mezi sebou vedly osm let trvající konflikt v letech 1980–1988. Již během tohoto konfliktu Írán navazoval vztahy s iráckou šíitskou opoziční milicí s názvem Dawa. Většina členů strany Dawa byla během války nucena odejít do sousedního Íránu, kde roku 1982 byla založena šíitská politická strana s názvem Nejvyšší rada pro islámskou revoluci v Iráku. Po ukončení režimu Saddáma Husajna se do Iráku navrátili představitelé stran Dawy a Nejvyšší rady pro islámskou revoluci v Iráku a od roku 2003 ve veškerých následujících volbách se dostali do sněmovny (Franzen 2020).

Když v roce 2014 vznikl na území Iráku a Sýrie Islámský stát, občanskou válkou zasažená Sýrie a oslabený Irák, od doby americké intervence, nebyly schopny Islámský stát porazit. Zájmem Íránu bylo udržení svých přátelena

režimů a upevnění svého vlivu v obou státech. Írán bojoval proti Islámskému státu v Iráku paralelně s koalicí vedenou USA (IISS 2019 a). V Sýrii zas Írán koordinoval své útoky na Islámský stát s Ruskem (Behravesht – Cafiero 2019). Za přispění mnoha regionálních i mimoregionálních států se podle portálu BBC (2019) podařilo Islámský stát na území Iráku porazit v roce 2017, dle McLaughlinové (2019) byl v Sýrii Islámský stát poražen o 2 roky později. Islámský stát, před jeho zničením, taktéž představoval hrozbu i pro samotný Írán, jelikož Islámský stát vnímá šíity jako „odpadlíky“ od islámu (Dehghanpisheh 2018). Poražení Islámského státu v Sýrii a Iráku je tedy nejen důležité pro naplnění svých zájmů (udržení svých spřátelených států), ale také pro bezpečnost samotného Íránu.

Dalším důvodem, proč je pro Írán důležité Sýrii a Irák udržet je skutečnost, že tyto dvě země jsou jedinými spřátelenými státy Íránu. Bez nich by se mohl Írán ocitnout v absolutní politické izolaci v regionu. Moheseni a Kalout (2017) spolupráci Íránu s Irákem, Sýrií, Hizballáhem a palestinským Hamásem nazývají jako „osu odporu“ (*axis of resistance*), která má za cíl konfrontovat vliv Západu a hlavně USA na Blízkém východě.

Perský záliv je oblast, která odděluje Írán od jeho jižních sousedů, kteří vnímají Írán jako hrozbu. Záliv je pro Írán významný ze dvou hlavních důvodů, a to z ekonomických a bezpečnostních. Perský záliv slouží jako hlavní trasa íránského exportu a také se v této oblasti nacházejí nejvýznamnější ropné rafinerie. V Perském zálivu však Írán interaguje i s USA, jelikož zde operují americké lodě. USA si zdejší přítomností chce ochránit své zájmy a zájmy svých spojenců v Perském zálivu. Přítomnost amerických lodí je Íránem vnímáno jako hrozba. A proto zájmem Íránu je posilovat námořní síly za účelem zajištění své hlavní exportní trasy, svých ropných rafinérií a posílení své bezpečnosti v Zálivu (Azodi 2016).

Stěžejním cílem íránské regionální politiky je již zmíněný export myšlenek revoluce po vzoru Íránu, na který se íránská regionální politika zaměřuje již od samotného vzniku islámské republiky. Íránský duchovní vůdce Alí Chameneí (i jeho předchůdce Rúholláh Chomejní) vnímá Írán jako jediný skutečný islámský stát, který si prošel revolucí, a z represivní monarchie se stala teokracie. Írán se snaží apelovat na všechny muslimy nespokojené se svými režimy, aby následovaly íránský model revoluce (Emadi 1995: 2). Proto Írán finančně a vojensky podporuje opoziční skupiny na Blízkém východě. Mezi stěžejní opoziční hnutí a skupiny, které Írán podporuje, se řadí šíitský Hizballáh v Libanonu, šíitští rebelové v Jemenu, palestinský Hamás⁷ a palestinský Islámský džihád. Dále pak Írán podporuje politicky utlačované šíity v Bahrajnu a Saúdské Arábii. Cílem spolupráce s těmito nestátními aktéry je vytvořit síť revolučních skupin, oslabit dle Íránu represivní režimy v regionu, vyvážet myšlenky revoluce, bojovat proti Izraeli a omezovat vliv USA v regionu (Ponížilová 2016: 128–129). V podkapitole níže představím, jak konkrétně Írán tyto hnutí a spřátelené státy podporuje a jak tím rozšiřuje svůj vliv a mocenské postavení v regionu. Rovněž představím, jak Írán posiluje svou moc oproti svým regionálním rivalům.

4.2 Nástroje pro rozšiřování vlivu Íránu a posilování postavení na Blízkém východě

Mezi nejvýznamnější nástroje pro rozšiřování íránského vlivu a posilování svého mocenského postavení patří navazování partnerství, šíření ideologie, oslabování svých rivalů a vojenská a ekonomická podpora spřáteleným subjektům. Výše finanční podpory se často odvíjí od výkonu ekonomiky Íránu, tudíž když se íránská ekonomika ocitne v recesi, ekonomická závislost na Íránu může v tomto

⁷ V roce 2012 byly zredukovány vztahy mezi Íránem a skupinou Hamás. Hamás se dal na stranu syrské opozice a podporoval ji, nikoliv Asadův režim. Roku 2017 dochází k obnovení vztahů mezi těmito dvěma aktéry (Amer 2018, Counter Extremism Project nedatováno).

případě být pro Írán problémem, jelikož následné existenční problémy státních i nestátních aktérů by mohly oslabit důvěru v Írán, a tím by upadl jeho vliv.

Pro rozšiřování vlivu Íránu jsou důležité Islámské revoluční gardy, které vznikly brzy po islámské revoluci. Součástí Islámských revolučních gard jsou elitní jednotky Kuds, jejichž hlavní náplní jsou zahraniční operace (Britannica nedatováno b). Norton (2000: 24) tvrdí, že tyto jednotky (1 000–1 500 příslušníků) stály u vzniku libanonského Hizballáhu v roce 1982, dodnes nejvýznamnějšího nestátního spojence Íránu. Íránské jednotky poskytly výcvik jednotkám Hizballáhu, finance, významné zásoby zbraní a exportovaly íránskou ideologii. Roku 1985 vydal Hizballáh svůj manifest, ve kterém se zavazuje k vyhnání západních mocností z Libanonu, ke zničení Izraele, k věrnosti nejvyššímu duchovnímu vůdci Íránu a založení islámské státní vlády v Libanonu⁸ (Britannica nedatováno a, Robinson 2020).

Tímto prohlášením lze vnímat Hizballáh jako příklad úspěchu vývozu myšlenek islámské revoluce. Hizballáh se rovněž pokoušel prosadit v libanonské politice. V roce 2009 hnutí získalo 10 křesel v parlamentu. Šíitský Hizballáh se stal součástí i následujících vlád. Tím pádem Írán získal částečný vliv na politiku Libanonu skrze Hizballáh (BBC 2016). Dle Rashed (2019) a portálu AJC (nedatováno) Írán finančně podporuje Hizballáh částkou 100–200 milionů dolarů za rok, například v roce 2017, během zlepšující se ekonomické situace v Íránu, Írán investoval zhruba 700 milionů dolarů. Kromě ekonomické podpory Írán již od počátku spolupráce jednotky Hizballáhu vycvičuje, zásobuje zbraněmi, raketami, protitankovými naváděcími raketami a v posledních letech bezpilotními letouny (IISS 2019b).

Jednotky Kuds operují rovněž na území Iráku, intenzivně od pádu režimu Saddáma Husajna v roce 2003. Cílem těchto jednotek v Iráku je posílit zdejší

⁸ Od roku 2009 je tento bod z prohlášení hnutí vyloučen. Slib boje proti Izraeli, Západu a věrnost duchovnímu vůdci Íránu zůstala (BBC 2016).

šíitské milice. Vojáci Kuds rozšiřují vliv Íránu, podobně jako u Hizballáhu, výcvikem, tréninkem a zbrojením iráckých šíitských milic. Některé z těchto milic byly Íránem podporované již za vlády Saddáma Husajna, další pak byly (v letech 2003–2011) zformované za účelem boje proti americkým jednotkám na území Iráku. Mezi důležité šíitské milice lze zařadit Organizaci Badr, Harakat Hizballáh al-Nujaba, Kata'ib Hizballáh, Asa'ib Ahl al-Haq (Ali 2018, Katzman 2020: 31–32). Řada protiamerických milic byla vybavena i raketovým arzenálem, jehož použití usmrtilo zhruba 600 amerických vojáků (Katzman 2020: 30). Roku 2014 bylo mnoho iráckých milic sloučeno do Lidových mobilizačních sil. Většinu těchto milic tvořily šíitské milice, které jsou oddané a podporované Íránem. Od roku 2016 irácká vláda sjednotila Lidové mobilizační síly s klasickou armádou Iráku a společně bojovaly proti Islámskému státu na území Iráku (IISS 2019b).

Organizace Badr byla ve svých začátcích vojenským uskupením bojující na straně Íránu proti Saddámu Husajnovi. Od roku 2010 získává tato skupina větší prostor v politice Iráku. V politice Iráku však hrají větší roli strany Dawa a Nejvyšší rada pro islámskou revoluci v Iráku, které jsou rovněž podporované ze strany Íránu (IISS 2019a, Rumpel 2017). Tyto výše zmíněné strany slouží jako důvěryhodný nástroj pro rozšiřování iráckého vlivu uvnitř politického systému Iráku. Írán se od roku 2003 rovněž snaží posílit svůj vliv podepsáním řady bilaterálních dohod s Irákem ohledně obchodu s ropou a zemním plynem. Írán je rovněž hlavním dodavatelem zemního plynu, jež Irák potřebuje pro chod svých elektráren (Katzman 2020: 30). Snahy posílit ekonomické vztahy obou zemí se staly základním bodem pro Rúhaniho, na intenzitě nabraly po znovu zavedení amerických sankcí proti Íránu v roce 2018. Írán s Irákem podepsaly řadu bilaterálních smluv týkající se například postavení železnice mezi těmito dvěma státy pro snazší dopravu zboží i osob, obchodu s ropou a zrušení poplatků za víza (Rasheed 2019).

Významným spojencem Íránu na Blízkém východě je Sýrie. Írán a Sýrie spolu utužovaly vztahy již během války Íránu s Irákem. Dle Bymana (2006) spojení Íránu a Sýrie umožnil společný strach obou států z Iráku v dobách, kdy v jeho čele stál Saddám Husajn, a také odpor vůči Izraeli a Spojeným státům americkým. Když Saddám Husajn v roce 1980 napadl Írán, Sýrie začala Írán podporovat vojensky a diplomaticky. Roku 1982 byla oficiálně uzavřena aliance mezi těmito dvěma státy, což doprovázelo podepsání řady bilaterálních vojenských a obchodních dohod zaměřené zejména na obchod s ropou a se zbraněmi (Risseeuw 2018: 7). Téhož roku Izrael podnikl invazi do Libanonu, což byla další událost, která Írán a Sýrii sblížila. Obě tyto země do velké míry podporovaly šíitské ozbrojené skupiny v Libanonu a íránské jednotky Kuds pak stály u vzniku Hizballáhu. V 90. letech Írán se Sýrií spolupracoval na vývoji balistických raket, kromě toho spolu tyto dvě země v následujících letech spolupracovaly ve zbrojení a financování Hizballáhu a palestinských milic bojujících proti Izraeli (Goodarzi 2015).

Vypuknutí občanské války v Sýrii roku 2011 bylo významnou příležitostí pro rozšíření íránského vlivu v Sýrii. Íránská podpora Asadova režimu spočívala v poskytování finančních prostředků, vojenského materiálu a elitních jednotek Kuds. V letech 2013–2015 Írán odeslal do Sýrie kolem 2 000 vojáků z jednotek Kuds a íránské armády. Katzman (2020: 33) dále odhaduje, že na podporu Asadova režimu bylo odesláno zhruba 7 000 bojovníků Hizballáhu. Rovněž autor zmiňuje, že v období 2013–2017, kdy byly boje nejtvrdější, jednotky Kuds na zachování Asadova režimu vůči opozici i Islámskému státu naverbovaly 24 000–80 000 vojáků z řady šíitských milic z Iráku, Afghánistánu a Pákistánu. Postupem času, kdy Asadův režim získával zpět ztracená území, se počet naverbovaných vojáků ze strany Íránu zmenšuje (Katzman 2020: 33). Írán kromě vyslaných vojáků podporuje syrský režim dodávkami ropy, munice, protitankovými systémy, balistickými raketami, výcvikem syrských jednotek a financemi (IISS 2019b).

Podle Rashed (2019) Írán na podporu Asadova režimu utrácí mezi 3,5 až 15 miliard dolarů ročně, na podporu šíitských milic operující jak v Sýrii, tak v Iráku, Írán dává mezi 12 až 26 milionů dolarů ročně. Avšak autorka uvádí, že výše finanční podpory Asadova režimu a šíitských milic je pouhý odhad. Podpora se taktéž odvíjí od výkonu íránské ekonomiky, v dobách ekonomického poklesu si Írán nemůže dovolit investovat do svých spojenců větší částky.

Pro Írán je taktéž významná sunitská milice Hamás v Palestině. Vztahy Hamásu a Íránu sahají do 90. let 20. století, kdy Írán podporoval tuto sunitskou milici ve snaze narušit mírový proces mezi Palestinou a Izraelem (Katzman 2020: 35). Dle portálu Counter Extremism Project (nedatováno) se Írán v roce 1993 zavázal této milici k poskytování 30 milionů dolarů ročně. Po vyhraných palestinských volbách v roce 2006 Írán navýšil finanční podporu Hamásu na 23 milionů dolarů měsíčně, v této zvýšené podpoře byly zahrnuty finance na vládní výdaje a samotný vojenský materiál. Avšak mezi Íránem a Hamásem došlo k oslabení vztahů a tedy i ke zredukování íránské podpory. To bylo způsobeno tím, že Hamás během občanské války v Sýrii podporoval opoziční síly, nikoliv Asadův režim (Katzman 2020: 35). K roku 2017 došlo k obnovení vztahů a ekonomické podpory Hamásu. Od tohoto roku se výše finanční podpory pro Hamás odhaduje na 70 milionů dolarů ročně (Counter Extremism Project nedatováno).

Írán udržuje vztahy s Húthíji v Jemenu již od islámské revoluce, avšak vztahy mezi šíitskými Húthíji a Íránem se zintenzivňují od roku 2014, kdy Húthíjové obsadili hlavní město Jemenu. Írán podporu Húthíjů vidí jako nástroj k posílení svého vlivu na Arabském poloostrově a k ohrožení Saúdské Arábie, svého největšího rivala. Téhož roku Írán do Jemenu odeslal zbraně, jednotky Kuds a palestinský Hizballáh odeslal řadu vojenských specialistů. Dále Írán poskytl Húthíjům balistické rakety, protitankové naváděcí rakety, odstřelovací pušky, munici a bezpilotní letouny (IISS 2019b, Katzman 2020: 37). Oproti

ostatním nestátním aktérům zmíněných výše Írán poskytuje Húthíjům znatelně menší finanční podporu. Dle Duraca (2019) je hodnota íránské podpory od roku 2014 pár milionů dolarů ročně.

Jak Írán, tak i Saúdská Arábie sebe sami chtějí vnímat jako vůdce muslimského obyvatelstva. Tento spor přetrvává již od islámské revoluce (Khan 2020). Írán jako nástroj pro rozšiřování svého vlivu a oslabování moci Saúdské Arábie využívá řadu konfliktů v Sýrii, Bahrajnu či Jemenu. V roce 2011 došlo ve většinově šíitském Bahrajnu k demonstracím vůči zdejší vládě, kde se tamější opozice pokusila svrhnout vládní režim. Na tyto demonstrace bylo pohlíženo ze strany Íránu pozitivně. Írán řadě zdejších šíitských opozičních skupin dodával zbraně, výbušniny a materiál na výrobu zbraní (IISS 2019b). Saúdská Arábie byla však na straně současné sunitské vlády Bahrajnu a úspěšně se jí daří tento režim držet u moci i v současnosti (Katzmana 2020: 22, Rafizadeh 2018).

Zástupným konfliktem, kde proti sobě stojí tito dva rivalové, je pak konflikt v Jemenu od roku 2014, kdy šíitští Húthíjové dobyli hlavní město Jemenu. Írán začal Húthíje od tohoto roku intenzivněji finančně i vojensky podporovat, jelikož se mu nabízí možnost rozšířit svůj vliv na Arabském poloostrově a ohrožovat Saúdskou Arábii i ostatní země na Arabském poloostrově (Katzman 2020: 37). V reakci na tuto snahu Íránu rozšiřovat svůj vliv zahájila koalice devíti států, která je vedena Saúdskou Arábií, v roce 2015 operaci vůči Húthíjům. Cílem této koalice je stabilizovat situaci v Jemenu a zredukovat vliv Húthíjů v Jemenu, a tedy i Íránu. Koalice rovněž dostává vojenský materiál od západních zemí (BBC 2020). Dle odhadů se Íránu v tomto konfliktu daří Saúdskou Arábii vyčerpávat finančně, neboť podle Duraca (2019) celá koalice, kde Saúdská Arábie hraje největší roli, na válku v Jemenu utrací 5–6 miliard dolarů měsíčně.

Írán a Saúdská Arábie se rovněž střetávají v konfliktu v Sýrii. Saúdská Arábie do roku 2017 významně podporovala financemi a zbraněmi opozici, která

se snažila svrhnout Asadův režim (Lund 2017). Ovšem Íránem a Ruskem podporovaný Asadův režim k roku 2019 dobyl majoritní většinu ztraceného území, tudíž úpadek vlivu opozice způsobil zredukování podpory opozice ze strany Saúdské Arábie. I přes pokles vlivu opozice Saúdská Arábie nadále podporuje syrské milice bojující proti Asadovi, byť ekonomická a vojenská podpora se zmenšila. Pomocí těchto milic se Saúdská Arábie snaží omezit rozšiřující se íránský vliv v Sýrii (McLoughlin 2019). V tomto konfliktu však bylo primárním zájmem Íránu udržet Asadův režim u moci než vojensky a ekonomicky vyčerpávat Saúdskou Arábii. Kromě zástupných konfliktů se Írán snaží posílit svůj vliv podporováním politicky utlačované šíitské komunity v Saúdské Arábii (Najjar 2019).

Íránští vůdci vnímali a i nadále vnímají Izrael jako „produkt“ Západu a utlačovatele Palestinců (Katzman 2020: 34). Avšak Írán byl v 50. letech 20. století jedna z prvních muslimských zemí, která uznávala Izrael jako stát. Od roku 1979 se vztahy mezi těmito dvěma státy obrátily a Izrael je dalším regionálním rivalem Íránu (Maher 2020: 2). Izrael na druhou stranu silně vystupuje proti íránskému režimu v souvislosti s jeho jaderným programem a podporou řady protiizraelských milic, jako je Hizballáh, Hamás a palestinský Islámský džihád, jež představují pro Izrael existenční hrozbu. Tyto milice slouží jako nástroj pro rozšiřování íránského vlivu a rovněž míří na oslabování a zničení Izraele. Ideologií íránské zahraniční politiky je boj proti Izraeli i proti vlivu Západu v regionu. Nenávist vůči Izraeli je tedy posilněna tím, že je důležitým spojencem USA.

Pro oslabení Izraele Hamás využívá teroristické útoky na civilní obyvatelstvo, ty se odehrávaly zejména v 90. letech 20. století, během mírového procesu mezi Palestinou a Izraelem. Hamás dále využíval íránské zbraně a rakety v konfliktech s Izraelem v letech 2008 a 2014 (Katzman 2020: 35). Libanonský Hizballáh od počátku své existence konfrontoval Izrael primárně na území

Libanonu. Hizballáhu se po řadě útoků na izraelské vojáky podařilo dostat izraelské jednotky z Libanonu v roce 2000 (Associated Press 2020, Middle East Monitor 2020). V roce 2006 vedl s Izraelem 34 dní dlouhý konflikt, během kterého vystřelil mnoho balistických raket na města na severu Izraele (Human Rights Watch 2007). Palestinský Islámský džihád podnikal útoky na Izrael již před vypuknutí první intifády v roce 1986, mnoho dalších teroristických útoků na civilní obyvatele či izraelské vojáky toto hnutí učinilo v letech 2003–2013, přičemž během útoků od roku 2005 byly zejména využity rakety (obdržené od Íránu), které směřovaly na města na jihu Izraele (Jewish Virtual Library nedatováno).

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo zjistit, jak se proměňovalo mocenské postavení Íránu na Blízkém východě od roku 1979 do roku 2019. Pro analýzu moci jsem stanovil čtyři základní kritéria, podle kterých jsem následně určoval mocenské postavení Íránu. Pro posouzení demografických kapacit států vycházím z celkového počtu obyvatel Íránu. Pro zachycení ekonomických kapacit Íránu jsem využil ukazatel HDP. Posledním ukazatelem, kterým jsem se zabýval, byly vojenské kapacity. Ty jsem poměřoval na základě počtu aktivního vojenského personálu a výdajů na zbrojení. Tyto indikátory jsem následně komparoval se státy nejčastěji označovanými za regionální mocnosti Blízkého východu, abych mohl posoudit, zda-li Írán můžeme považovat za regionální mocnost, nebo jestli jej můžeme vnímat jako regionálního hegemona. Rovněž mi toto porovnání poskytlo odpověď, jestli Írán disponuje materiálními kapacitami na roli regionálního vůdce.

V celkovém počtu obyvatel dosahoval Írán podobných hodnot jako Turecko a Egypt po celé výzkumné období. Hodnota HDP Íránu dosahovala prvních příček pouze do roku 1989, poté je výrazně překonávána hodnotami Saúdské Arábie a Turecka. Počet vojenského personálu nám poukazuje na to, že Írán v tomto ohledu zaznamenával převahu až ke konci mého zkoumaného období, avšak hodnoty mezi Íránem, Tureckem a Egyptem se nikterak zásadně nelišily po celých 40 let. Ve výdajích na zbrojení jasně vyčníval Izrael a Saúdská Arábie. Íránské výdaje na armádu byly pak podobné výdajům Turecka a Egypta po celé výzkumné období.

Na základě těchto dat lze doložit, že Írán po celou dobu mého zkoumaného období zastával pozici regionální mocnosti a to z toho důvodu, že jej můžeme vnímat jako integrální součást Blízkého východu, za celou dobu 40 let dosahoval podobných mocenských kapacit jako další často zmiňované mocnosti regionu a svou regionální politikou měl významný vliv na dění na

Blízkém východě, o čemž vypovídá kapitola týkající se regionální politiky Íránu. To rovněž vede i k odpovědi na další výzkumnou otázku, zda je Írán regionálním hegemonem, nebo jestli musí vyvažovat moc ostatních. Írán v mocenských kapacitách během mého výzkumného období nikdy nedominoval, nýbrž byly jeho hodnoty vždy srovnatelné s ostatními státy. Tudíž lze tvrdit, že Blízký východ je multipolární, jelikož v regionu je více mocenských center, a Írán tedy nelze označit za regionálního hegemonu.

Ačkoliv lze Írán vnímat jako jedno z vojenských a ekonomických center Blízkého východu, na svůj cíl regionální politiky stát se vůdcem regionu v mém výzkumném období nedosáhl. Hlavním problémem Íránu je to, že jej většina států Blízkého východu vnímá jako vojenskou hrozbu kvůli jeho vojenským kapacitám, ale i kvůli arzenálu balistických raket a jadernému programu. Dále se Írán v očích ostatních států regionu jeví jako hrozba kvůli jeho snaze šířit svou ideologii a podporovat opoziční milice a politické strany. Dalším důvodem, proč se Írán nestal vůdcem Blízkého východu, je jeho náboženská a etnická odlišnost oproti většinově arabským a sunitským státům Blízkého východu, které i z důvodu těchto rozdílů Íránu nedůvěřují.

Írán se snažil dosáhnout svého cíle být vůdcem regionu neustálou kritikou aktivit západních zemí v regionu a podporou Palestinců v arabsko-izraelském konfliktu. Na tyto aktivity je pohlíženo malou částí Arabů, kteří jsou nespokojení se svými vlastními vládami, pozitivně. Rovněž i jaderné ambice Íránu přes řadu sankcí jsou vnímány samotnými Íránci pozitivně jakožto odpor a nezávislost na Západu. Na druhou stranu podpora Asadova režimu, který v občanské válce použil chemické zbraně, či násilně potlačené demonstrace v Teheránu v letech 2009 a 2019 je arabským veřejným míněním vnímáno negativně (Aktuálně 2019, Jeffery 2009). Z výše uvedeného si lze jen těžko představit, že by státy regionu, v mém výzkumném období nebo i v blízké budoucnosti, vnímali Írán jako vůdce Blízkého východu.

Rovněž tato práce by měla objasnit, jak měnící se moc Íránu ovlivnila jeho regionální politiku a jeho vztahy s ostatními zeměmi v regionu Blízkého východu. Pro posilování íránské moci a mocenského postavení bylo pro Írán významné spojenectvím se Sýrií a Irákem. Írán se Sýrií utvořil v roce 1982 alianci, spolupráce se pak zvýšila v roce 2011 od počátku syrské občanské války. S Irákem se pak snažil spolupracovat od roku 2003, po pádu režimu Saddáma Husajna. Spoluprací s těmito dvěma státy Írán rozšiřoval i svůj vliv v regionu. Nebýt těchto dvou spřátelených režimů, ocitl by se Írán v politické izolaci, jelikož ostatní státy regionu s Íránem neměly dobré vztahy.

Dále pro rozšíření své moci a vlivu v regionu Írán podporuje spřátelené nestátní aktéry, jimiž jsou šíitské opoziční skupiny, ale i sunitské hnutí bojující proti Izraeli. Podpora ze strany Íránu spočívá v poskytování financí a vojenského materiálu. Írán rovněž podporuje i politicky utlačované šíitské minority v Saúdské Arábii a Bahrajnu. Dále se Írán snaží do řady těchto nestátních aktérů rozšířit svojí ideologii a myšlenky islámské revoluce. Nastolení teokracie po vzoru Íránu bylo základním bodem Hizballáhu, avšak v následujících letech z tohoto bodu sešlo a ani ostatní spřátelené subjekty nevzhlíží k íránskému modelu revoluce.

Tyto záměry regionální politiky a měnící se moc Íránu vnímá většina regionálních, ale i mimoregionálních států (zejména USA) jako hrozbu. Saúdská Arábie se pokouší rozšiřující se vliv Íránu omezovat a nedovolit mu, aby hrál na Blízkém východě dominantní roli. Izrael vnímá počínání Íránu v regionu jako existenční hrozbu. Hlavními obavami je íránská podpora milicí bojující proti Izraeli, těmi jsou například Hizballáh, Hamás a palestinský Islámský džihád. Další hrozbou pro Izrael, ale i pro Saúdskou Arábii, USA a ostatní státy regionu, je íránský jaderný program. Po celé výzkumné období se snažily i USA omezit moc a vliv Íránu uvalením sankcí na islámský režim. Sankce trvaly po celé mé výzkumné období vyjma let 2015–2018, kdy došlo k jejich uvolnění. Dále USA

podporují íránské rivaly, jelikož americkým zájmem je udržet své spřátelené státy v regionu z důvodu stability regionu a přístupu k ropným zdrojům.

Měnící se moc Íránu neměla významný dopad na snahu Íránu rozšiřovat svůj vliv v regionu, jelikož během posilování či oslabování moci se tento cíl regionální politiky Íránu neměnil. Ke konci mého zkoumaného období Írán úspěšně upevňoval svůj vliv v Sýrii, v Iráku a v Jemenu. Írán se i nadále pokoušel naplnit své cíle, které si stanovil již od počátku islámské revoluce. Naopak na měnící se moc a vliv Íránu v regionu nahlíželi s obavami hlavní íránští rivalové i ostatní státy regionu. Výsledkem těchto obav bylo navyšování napětí v regionu. Avšak mezi rivaly a Íránem nedošlo k žádné přímé konfrontaci, místo toho se Írán snažil oslabit své rivaly skrze podporu spojenců v zástupných válkách či pomocí podpory opozičních hnutí na jejich území. Dle mého soudu k přímému ozbrojenému konfliktu s rivaly Íránu v blízké budoucnosti nedojde, jelikož Írán by na vedení války neměl dostatečné materiální kapacity a jeho útok by s největší pravděpodobností byl vyvažován i USA. Místo toho se Írán bude i nadále pokoušet rozšiřovat svůj vliv podporou svých spřátelených nestátních aktérů. Otázkou jen bude, jak dlouho Írán bude schopný tyto partnery finančně podporovat, jelikož obnovení sankcí v roce 2018 má silně negativní dopad na íránskou ekonomiku.

Seznam použité literatury

Afary, Janet (2020). *Iranian Revolution* (<https://www.britannica.com/event/Iranian-Revolution>, 19. 3. 2020).

Affianian, Mohammad (2017). *Hero of Construction: A Glance at Rafsanjani's Economic Legacy* (<https://financialtribune.com/articles/economy-business-and-markets/57238/hero-of-construction-a-glance-at-rafsanjani-economic>, 24. 6. 2020).

AJC (nedatováno). *Hezbollah is the Long Arm of Iran – Factsheet 5* (<https://www.ajc.org/news/hezbollah-is-the-long-arm-of-iran-factsheet-5>, 23. 7. 2020).

Aktuálně (2019). *Násilí, jaké Írán desítky let nepamatuje. Zemřelo nejméně 180 demonstrantů* (<https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/iran-demonstrace-protesty/r~4377b00e14e011ea82ef0cc47ab5f122>, 29. 7. 2020).

Aljazeera (2017). *What is the GCC?* (<https://www.aljazeera.com/news/2017/12/gcc-171204094537378.html>, 25. 7. 2020).

Amer, Adnan Abu (2018). *What is behind the Hamas-Iran rapprochement?* *Aljazeera*. 26. 7. 2018 (<https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/hamas-iran-rapprochement-180725150509789.html>, 16. 7. 2020).

Arms Control Association (2019). *Nuclear Weapons: Who Has What at a Glance* (<https://www.armscontrol.org/factsheets/Nuclearweaponswhohaswhat>, 13. 7. 2020).

Armstrong, David (1993). *Revolution and World Order. The Revolutionary State in International Society* (Oxford: Claderndon Press).

Associated Press (2020). 20 Years After Withdrawal, Israel, Hezbollah Brace for War. *VOA News*. 20. 5. 2020 (<https://www.voanews.com/middle-east/20-years-after-withdrawal-israel-hezbollah-brace-war>, 30. 7. 2020).

Avery, Peter William – Afary, Janet – Mostofi, Khosrow (2020). *Iran* (<https://www.britannica.com/place/Iran>, 28. 5. 2020).

Axworthy, Michael (2008). *A history of Iran* (New York: Basic Books).

Ayesh, Mohammad (2020). Arabic press review: Saudi Arabia plans new militia in Syria. *Middle East Eye*. 3. 2. 2020 (<https://www.middleeasteye.net/news/saudi-us-launch-militia-syria>, 30. 7. 2020).

Azodi, Sina (2016). Iran, the US, and the Persian Gulf. *The Diplomat*. 5. 11. 2016 (<https://thediplomat.com/2016/11/iran-the-us-and-the-persian-gulf>, 28. 7. 2020).

Barnett, Michael – Duvall, Raymond (2005). Power in International Politics. *International Organization* 59 (1), s. 39–75.

BBC (2016). Profile: *Lebanon's Hezbollah movement* (<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-10814698>, 23. 7. 2020).

BBC (2020). *Yemen crisis: Why is there a war?* (<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-29319423>, 25. 7. 2020).

Beck, Martin (2014). The Concept of Regional Power as Applied to Middle East. In: Fürtig, Henner. *Regional Powers in the Middle East* (New York: Palgrave Macmillan), s. 1–23.

Behraves, Maysam – Cafiero, Giorgio (2019). Can Russian-Iranian alignment in Syria last? *Middle East Institute*. 16. 10. 2019

(<https://www.mei.edu/publications/can-russian-iranian-alignment-syria-last>, 22. 7. 2020).

Brandes, Sean – Barnett, Jamie – Alexander, Yonah (2012). The Growing Threat of Iran's Sea Power. *U. S. News*. 14. 11. 2012 (<https://www.usnews.com/opinion/articles/2012/11/14/the-growing-threat-of-irans-sea-power>, 13. 7. 2020).

Britannica (nedatováno a). *Hezbollah* (<https://www.britannica.com/topic/Hezbollah>, 23. 7. 2020).

Britannica (nedatováno b). *Quds Force* (<https://www.britannica.com/topic/Quds-Force>, 23. 7. 2020).

Burns, J. M. (1978). *Leadership* (New York: Harper and Row).

Byman, Daniel L. (2006). Syria and Iran: What's Behind the Enduring Alliance? *Brookings*. 19. 7. 2006 (<https://www.brookings.edu/opinions/syria-and-iran-whats-behind-the-enduring-alliance>, 28. 7. 2020).

Cambridge Dictionary (nedatováno). *Meaning of proxy war in English* (<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/proxy-war>, 27. 5. 2020).

Chambers, Richard L. et al. (2020). Iraq. *Britannica*. 9. 5. 2020 (<https://www.britannica.com/place/Iraq>, 28. 5. 2020).

Clawson, Patrick (2010). U. S. Sanctions. *The Iran Primer*. 11. 10. 2010 (<https://iranprimer.usip.org/resource/us-sanctions>, 25. 6. 2020).

Council on Foreign Relations (2020). *War in Yemen* (<https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/war-yemen>, 11. 6. 2020).

Counter Extremism Project (nedatováno). *Hammas* (<https://www.counterextremism.com/threat/hamas>, 24. 7. 2020).

ČT24 (2018). *USA odstoupí od jaderné dohody s Íránem a zavedou tvrdé sankce* (<https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2473369-trump-odstoupi-od-jaderné-dohody-s-iranem-avizoval-viceprezident-pence>, 13. 7. 2020).

Dahl, Robert A. (1957). The Concept of Power. *Behavioral Science* 2 (3), s. 201–215.

Dehghanpisheh, Babak (2018). Islamic State threatens Iran from 'Tora Bora' borderlands. *Reuters*. 5. 2. 2018 (<https://www.reuters.com/article/us-iran-iraq-islamic-state/islamic-state-threatens-iran-from-tora-bora-borderlands-idUSKBN1FP1FW>, 29. 7. 2020).

Destradi, Sandra (2010). Regional powers and their strategies: Empire, hegemony, and leadership. *Review of International Studies* 36 (4), s. 903–930.

Destradi, Sandra – Nolte, Detlef – Prys-Hansen, Miriam eds. (2018). *Regional Powers Still Matter!* (Hamburg: German Institute of Global and Area Studies (GIGA)).

Durac, Vincet (2019). Yemen's Houthis - and why they're not simply a proxy of Iran. *The Conversation*. 19. 9. 2019 (<https://theconversation.com/yemens-houthis-and-why-theyre-not-simply-a-proxy-of-iran-123708>, 25. 7. 2020).

Ehteshami, Anoushiravan (2014). Middle East Middle Powers: Regional Role, International Impact. *International Relations* 11 (42), s. 29–49.

EIA (2019). *Analysis – Energy Sector Highlights* (<https://www.eia.gov/international/overview/country/IRN>, 19. 6. 2020).

EIA (2013). *Sanctions reduced Iran's oil exports and revenues in 2012* (<https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=11011>, 19. 6. 2020).

Emadi, Hafizullah (1995). Exporting Iran's Revolution: The Radicalization of the Shiite Movement in Afghanistan. *Middle Eastern Studies* 31 (1), s. 1–12

Erdbrink, Thomas (2019). Iran Faces Worst Economic Challenge in 40 Years, President Says. *The New York Times*. 30. 1. 2019 (<https://www.nytimes.com/2019/01/30/world/middleeast/iran-economy.html>, 26. 6. 2020).

Feltman, Jeffrey (2019). *Hezbollah: Revolutionary Iran's most successful export* (<https://www.brookings.edu/opinions/hezbollah-revolutionary-irans-most-successful-export>, 19. 3. 2020).

Ferroni, Marco (1999). *Reforming Foreign Aid: The Role of International Public Goods. Oed Working Paper Series* (Washington, D. C.: The World Bank).

Flemes, Daniel (2007). Conceptualising Regional Power in International Relations: Lessons from the South African Case. Introduction. *GIGA Research Programme: Violence, Power and Security* 3 (53), s. 14–18.

Flemes, Daniel – Nolte, Detlef (2010). Introduction. In: Flemes, Daniel, *Regional Leadership in the Global System. Ideas, Interests and Strategies of Regional Powers* (Londýn, New York: Routledge), s. 1–15.

Franzen, Johan (2020). How Iraq's relationship with Iran shifted after the fall of Saddam Hussein. *The Conversation*. 15. 1. 2020 (<https://theconversation.com/how-iraqs-relationship-with-iran-shifted-after-the-fall-of-saddam-hussein-129736>, 19. 7. 2020).

Gilpin, Robert (1981). *War and Change in World Politics*. (Velká Británie: Cambridge University Press).

GlobalFirepower (2020). *Middle East Military Strength* (2020) (<https://www.globalfirepower.com/countries-listing-middle-east.asp>, 6. 7. 2020).

Goldstein, Joshua (1988). *Long Cycles: Prosperity and War in the Modern Age* (New Haven a Londýn: Yale University Press).

Goodarzi, Jubin (2015). Iran and Syria. *The Iran Primer*. 2015 (https://iranprimer.usip.org/resource/iran-and-syria?fbclid=IwAR1tzyVsslYG1ZQpOsYDfFJKCCu8tekVS281p3fHegA_QE-Vh_Sha6KJcA, 19. 7. 2020).

Hafezi, Parisa (2020). Iran lauds arms supply to Palestinians against 'tumor' Israel. *Reuters*. 22. 5. 2020 (<https://www.reuters.com/article/us-iran-israel-khamenei/iran-lauds-arms-supply-to-palestinians-against-tumor-israel-idUSKBN22Y10L>, 23. 7. 2020).

Hardy, Roger (2005). The Iran-Iraq war: 25 years on. *BBC*. 22. 9. 2005 (http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4260420.stm, 28. 5. 2020).

Hazbun, Waleed (2018). Regional Powers and The Production of Insecurity in the Middle East. *MENARA Working Papers* (11), s. 2–14.

Herbert, Tom (2020). Who are Iran's allies in the Middle East? *Evening Standard*. 3. 1. 2020 (<https://www.standard.co.uk/news/world/who-iran-allies-middle-east-a4325586.html>, 26. 5. 2020).

Holsti, K. J. (1964). The Concept of Power in the Study of International Relations. *Background* 7 (4), s. 179–194.

Human Rights Watch (2007). *Civilians under Assault* (<https://www.hrw.org/report/2007/08/28/civilians-under-assault/hezbollahs-rocket-attacks-israel-2006-war>, 26. 7. 2020).

ICEF Monitor (2015). *Iran's university enrolment is booming. Now what?* (<https://monitor.icef.com/2015/12/irans-university-enrolment-is-booming-now-what>, 22. 7. 2020).

Iddon, Paul (2016). Iran and Saudi Arabia: From Two Pillars to Cold Peace. *Rudaw*. 13. 3. 2016 (<https://www.rudaw.net/english/analysis/13032016>, 27. 5. 2020).

IISS (1979). *The Military Balance 1979–1980* (Velká Británie: Adlard and Son Ltd).

IISS (1990). *The Military Balance 1990–1991* (Londýn: Brassey's).

IISS (1999). *The Military Balance 1999–2000* (Londýn: Routledge).

IISS (2009). *The Military Balance 2009* (Londýn: Routledge).

IISS (2019 a). *Iran's Networks of Influence: Iraq* (<https://www.iiss.org/publications/strategic-dossiers/iran-dossier/iran-19-06-ch-4-iraq>, 24. 7. 2020)

IISS (2019 b). *Tehran's strategic intent* (<https://www.iiss.org/publications/strategic-dossiers/iran-dossier/iran-19-03-ch-1-tehrans-strategic-intent>, 22. 7. 2020).

IISS (2019 c). *The Military Balance 2019* (Londýn: Routledge).

Jeffery, Simon (2009). Iran election protests: the dead, jailed and missing. *The Guardian*. 29. 7. 2020 (<https://www.theguardian.com/world/blog/2009/jul/29/iran-election-protest-dead-missing>, 29. 7. 2020).

Jewish Virtual Library (nedatováno). *Palestinian Terror Groups: Palestine Islamic Jihad* (<https://www.jewishvirtuallibrary.org/palestine-islamic-jihad>, 26. 7. 2020).

Kabíček, Tomáš – Kuta, Martin (2016). Íránský jaderný program. *Parlamentní institut* 2016 (4), s. 4-12

Kasapoğlu, Can (2020). Analysis – Iran's real military capacity in context. *Anadolu Agency*. 7. 2. 2020 (<https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-iran-s-real-military-capacity-in-context/1726974>, 13. 7. 2020).

Katzman, Kenneth (2020). *Iran's Foreign and Defense Policies* (Washington D.C.: Congressional Research Service).

Kejlová, Tamara (2019). Reformátor i tyran. Před 40 lety uprchl šáh Pahlaví z Íránu, islámská republika teď stojí na rozcestí. *ČT24*. 16. 1. 2019 (<https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2706683-reformator-i-tyran-pred-40-lety-uprchl-sah-pahlavi-z-iranu-islamska-republika-ted-stoji>, 19. 3. 2020).

Khan, Imran (2020). Analysis: How Saudi Arabia and Iran became rivals. *Aljazeera*. 4. 6. 2020 (<https://www.aljazeera.com/indepth/features/analysis-saudi-arabia-iran-rivals-200604084610721.html>, 25. 7. 2020).

Kuimova, Alexandra – Wezeman, Pieter D. (2019). Military Spending and Arms Imports by Iran, Saudi Arabia, Qatar and the UAE. *SIPRI Fact Sheet*, s. 2–8.

Liangxiang, Jin (2018). The Rise of Regional Powers and the Future Middle East Order. *ChinaUS Focus*. 10. 5. 2018 (<https://www.chinausfocus.com/foreign-policy/the-rise-of-regional-powers-and-the-future-middle-east-order>, 5. 7. 2020).

Lund, Aron (2017). How Assad's Enemies Gave Up on the Syrian Opposition. *The Century Foundation*. 17. 10. 2017 (<https://tcf.org/content/report/assads-enemies-gave-syrian-opposition>, 28. 7. 2020).

Macrotrends (nedatováno). *Iran Literacy Rate 1976-2020* (<https://www.macrotrends.net/countries/IRN/iran/literacy-rate>, 19. 6. 2020).

Maher, Nora (2020). Balancing deterrence: Iran-Israel relations in a turbulent Middle East. *Review of Economics and Political Science*, s. 1–20.

Maloney, Suzanne (2010). *The Revolutionary Economy* (<https://iranprimer.usip.org/resource/revolutionary-economy>, 24. 6. 2020).

Marcus, Jonathan (2019). Why Saudi Arabia and Iran are bitter rivals. *BBC*. 16. 9. 2016 (<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-42008809>, 26. 5. 2020).

McLaughlin, Elizabeth (2019). Syrian Kurdish forces declare victory over ISIS in Syria. *abcnews*. 23. 3. 2019 (<https://abcnews.go.com/Politics/syrian-kurdish-forces-declare-victory-isis-syria/story>, 22. 7. 2020).

McLoughlin, Paul (2020). Syria Weekly: Saudi Arabia reconnects with Syria's tribes to check Iran's dominance in the east. *The New Arab*. 22. 9. 2019 (<https://english.alaraby.co.uk/english/indepth/2019/9/22/syria-weekly-is-a-saudi-iran-proxy-war-brewing>, 30. 7. 2020).

Mearsheimer, John J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics* (New York: W. W. Norton Company).

Middle East Monitor (2020). *New details surface 20 years on from Israel's withdrawal from Lebanon* (<https://www.middleeastmonitor.com/20200429-new-details-surface-20-years-on-from-israels-withdrawal-from-lebanon>, 28. 7. 2020).

Missile Defense Project (2018). *Missiles of Iran* (<https://missilethreat.csis.org/country/iran>, 13. 7. 2020).

Mohseni, Payam – Kalout, Hussein (2017). Iran's Axis of Resistance Rises. *Foreign Affairs*. 24. 1. 2017 (<https://www.foreignaffairs.com/articles/iran/2017-01-24/irans-axis-resistance-rises>, 23. 7. 2020).

Mokken, R. J. – Stokman, F. N. (1976). Power and Influence as Political Phenomena. In: B. Barry, *Power and Political Theory: Some European Perspectives* (Londýn: Wiley), s. 33–54.

Munro, André (2019). *John. J. Mearsheimer* (<https://www.britannica.com/biography/John-Mearsheimer#ref1206062>, 20. 6. 2020).

Myers, David (1991). *Regional Hegemons: Threat Perception and Strategic Response* (New York: Westview Press).

Najjar, Omaima Al (2019). The Saudi Shia: Between an Iranian rock and a Saudi hard place. *Aljazeera*. 8. 5. 2019 (<https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/saudi-shia-iranian-rock-saudi-hard-place-190507153257184.html>, 26. 7. 2020).

Nan Tian et al. (2020). *Trends in World Military Expenditure, 2019* (Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute).

Northouse, Peter G. (2019). *Leadership: theory and practice* (Thousand Oaks: SAGE Publications).

Norton, Richard Augustus (2000). Hizballah and the Israeli Withdrawal from Southern Lebanon. *Journal of Palestine Studies* 30 (1), s. 22–35.

Nye, Joseph (2004). Soft Power and American Foreign Policy. *Political Science Quarterly* 119 (2), s. 255–270.

Nye, Joseph (2002). *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone* (New York: Oxford University Press).

Nye, Joseph (1990). The Changing Nature of World Power. *Political Science Quarterly* 105 (2). s. 177–192.

OECD (nedatováno). *Iran* (<https://oec.world/en/profile/country/irn>, 28. 6. 2020).

Oxford Learner's Dictionaries (nedatováno). *Definition of hegemony noun from the Oxford Advanced Learner's Dictionary* (<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/hegemony?q=hegemony>, 8. 6. 2020).

Palata, Luboš (2020). Bíla revoluce osvíceného šáha. *The Business Soirée*. 3. 1. 2020 (<https://www.thebusinesssoiree.com/clanek/bila-revoluce-osviceneho-saha>, 28. 5. 2020).

Ponížilová, Martina (2014). *Vývoj a formování regionálního řádu Blízkého východu na pozadí soupeření regionálních mocností* [disertační práce] (Plzeň: Fakulta filozofická ZČU v Plzni).

Ponížilová, Martina (2016). *Regionální řád a mocnosti Blízkého východu: Formování blízkovýchodního řádu na pozadí soupeření regionálních mocností v letech 1945-2015* (Praha: Dokořán).

Prys, Miriam (2012). *Redefining Regional Power in International Relations* (New York, London: Routledge)

Prys, Miriam (2010). Hegemony, Domination, Detachment: Differences in Regional Powerhood. *International Studies Review* 12 (4), s. 479–504.

Prys, Miriam (2008). Developing a Contextually Relevant Concept of Regional Hegemony: The Case of South Africa, Zimbabwe and “Quiet Diplomacy”, Reconceptualizing Regional Hegemony. *GIGA Research Programme: Violence, Power and Security* (77), s. 7–13.

Rafizadeh, Majid (2018). Iran’s sophisticated interventions in Bahrain. *Arab News*. 9. 4. 2018 (<https://www.arabnews.com/node/1281601>, 28. 7. 2020).

Raouf, Huda (2019). „Iranian quest for regional hegemony: motivations, strategies and constrains“. *Review of Economics and Political Science* 4 (3), s. 242–256.

Rashed, Dina (2019). Geography, Resources and the Geopolitics of Middle East Conflicts. *E-International Relations*. 24. 5. 2019 (<https://www.e-ir.info/2019/05/24/geography-resources-and-the-geopolitics-of-middle-east-conflicts>, 19. 7. 2020).

Rasheed, Ahmed (2019). Iran's Rouhani signs trade pacts in Iraq to help offset USA sanctions. *Reuters*. 11. 3. 2019 (<https://www.reuters.com/article/us-iran-iraq-visit/irans-rouhani-signs-trade-pacts-in-iraq-to-help-offset-us-sanctions-idUSKBN1QS0FI>, 24. 7. 2020).

Refworld (2001). *Turkey military service* (<https://www.refworld.org/pdfid/467010bd2.pdf>, 12. 7. 2020).

Robinson, Kali (2020). What is Hezbollah? *Council on Foreign Relations*. 22. 1. 2020 (<https://www.cfr.org/backgrounder/what-hezbollah>, 23. 7. 2020).

Rodgers, Lucy et al. (2016). Syria: The story of the conflict. *BBC*. 11. 3. 2016 (<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-26116868>, 19. 7. 2020).

Rosamond, Ben (2020). Hegemony. *Britannica*. 6. 5. 2020 (<https://www.britannica.com/topic/hegemony>, 21. 6. 2020).

Rieffer-Flanagan, Barbara Ann (2013). *Evolving Iran: An Introduction to Politics and Problems in the Islamic Republic* (Washington D. C.: Georgetown University Press).

Rumpl, Jakub (2017). Íránský vliv v Iráku. *Encyklopedie migrace*. 17. 1. 2017 (<https://www.encyclopediaofmigration.org/iransky-vliv-v-iraku>, 28. 7. 2020).

Sadjadpour, Karim (2013). Iran's Unwavering Support to Assad's Syria. *CTS Sentinel* 6 (8), s 11–14.

Salehi-Isfahani, Djavad (2019). Iran's economy 40 years after the Islamic Revolution. *Brookings*. 14. 3. 2019 (<https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/03/14/irans-economy-40-years-after-the-islamic-revolution>, 23. 6. 2020).

Seeman M. (1960). *Social status and leadership* (Colombus: Bureau of Educational Research).

Smith, C. G. (1968). The Emergence of the Middle East. *Journal of Contemporary History* 3 (3), s. 3–17.

South, Todd et al. (2019). What war with Iran could look like. *Military Times*. 4. 6. 2019 (<https://www.militarytimes.com/news/2019/06/04/what-war-with-iran-could-look-like>, 20. 6. 2020).

Statista (2020). *Iran: Real gross domestic product (GDP) growth from 2009 to 2021* (<https://www.statista.com/statistics/294301/iran-gross-domestic-product-gdp-growth>, 26. 6. 2020).

TehranTimes (2018). *Iran's literacy rate up to 97%* (<https://www.tehrantimes.com/news/427751/Iran-s-literacy-rate-up-to-97#:~:text=TEHRAN%20%E2%80%94%20The%20rate%20of%20literacy,Mohammad%20Bat'haei%20has%20said>, 19. 6. 2020).

The Economist (2019). *Iran was not predestined to become a regional hegemon* (<https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2019/02/09/iran-was-not-predestined-to-become-a-regional-hegemon>, 19. 3. 2020).

The Guardian (2015). *The forgotten land of colours: a trip through Iran's Persian Gulf* (<https://www.theguardian.com/world/iran-blog/2015/may/26/iran-persian-gulf-islands-free-zone>, 24. 6. 2020).

The World Bank (nedatováno a). *GDP (current US\$) – Turkey* (<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>, 13. 7. 2020).

The World Bank (nedatováno b). *GDP (current US\$) - Iran, Islamic Rep.* (<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?fbclid=IwAR23wsQegaW5YZPav6ElzMQ3C4yHRKnKPbKAIEa2OVod1iSchBF4Y8v46Q&locations=IR>, 24. 6. 2020).

The World Bank (nedatováno c). *GDP (current US\$) – Israel* (<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=IL&fbclid=I>

wAR3mhPrto7ApYIL24ci94XKQSDhxoKFPgzf9Bvq8gCx1Gw3to-_5Xrvw2nU, 13. 7. 2020).

The World Bank (nedatováno d). *GDP (current US\$) – Saudi Arabia* (https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=SA&fbclid=IwAR1srf8el39m5zwrFthKcqcTV9mHafxwjNCl_eOOu4Ex1wioGVv0WVHqW60, 13. 7. 2020).

The World Bank (nedatováno e). *GDP (current US\$) – Turkey* (https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=TR&fbclid=IwAR18i52zuWzOThbTUOWoFJaERPZ1FMInLcAIExFyi2pnPOPW7_iOP1dkz4c, 13. 7. 2020).

The World Bank (nedatováno f). *Military expenditure (% of GDP) – Egypt, Arab rep.* (https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?fbclid=IwAR2cbdeK4UfOORLpuW5jyMzY45Ecz_Rkd-zGaNkGwYdfFbd5bVOPxVue_V0&locations=EG, 13. 7. 2020).

The World Bank (nedatováno g). *Military expenditure (% of GDP) - Iran, Islamic Rep.* (https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?fbclid=IwAR2cbdeK4UfOORLpuW5jyMzY45Ecz_Rkd-zGaNkGwYdfFbd5bVOPxVue_V0&locations=IR, 12. 7. 2020).

The World Bank (nedatováno h). *Military expenditure (% of GDP) – Israel* (https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?fbclid=IwAR2cbdeK4UfOORLpuW5jyMzY45Ecz_Rkd-zGaNkGwYdfFbd5bVOPxVue_V0&locations=IL, 12. 7. 2020).

The World Bank (nedatováno ch). *Military expenditure (% of GDP) – Saudi Arabia*

(https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?fbclid=IwAR2cbdeK4UfOORLpuW5jyMzY45Ecz_Rkd-zGaNkGwYdfFbd5bVOPxVue_V0&locations=SA, 13. 7. 2020).

The World Bank (nedatováno f i). *Military expenditure (% of GDP) – Turkey* (https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?fbclid=IwAR2cbdeK4UfOORLpuW5jyMzY45Ecz_Rkd-zGaNkGwYdfFbd5bVOPxVue_V0&locations=TR, 13. 7. 2020).

Trading Economics (nedatováno). *GDP. World* (<https://tradingeconomics.com/country-list/gdp?fbclid=IwAR2u2j9Xc03Qz9yKAD5RPMVnlcSewAmLDbw8tfHE6Y-tAmCtze35KANozdk>, 18. 6. 2020).

Trines, Stefan (2017). Educating Iran: Demographics, Massification, and Missed Opportunities. *World Education News + Reviews*. 7. 2. 2017 (<https://wenr.wes.org/2017/02/educating-iran-demographics-massification>, 20. 7. 2020)

U. S. Department of Defense (2019). *Iran Military Power Report Statement* (<https://www.defense.gov/Newsroom/Releases/Release/Article/2021009/iran-military-power-report-statement>, 28. 6. 2020).

Veselý, Rudolf (1991). *Přehled politických a kulturních dějin islámských zemí od vzniku islámu do konce 18. století* (Praha: Karolinum)

Weber, Max (1947). *The Theory of Social and Economic Organization* (New York: Free Press).

Worldometer (2020a). *Egypt population* (<https://www.worldometers.info/world-population/egypt-population>, 13. 7. 2020).

Worldometer (2020b). *Iran Demographics* (<https://www.worldometers.info/demographics/iran-demographics/>, 19. 6. 2020).

Worldometer (2020c). *Iran Population* (<https://www.worldometers.info/world-population/iran-population/>, 18. 6. 2020).

Worldometer (2020d). *Israel population* (<https://www.worldometers.info/world-population/israel-population>, 13. 7. 2020).

Worldometer (2020e). *Saudi Arabia population* (<https://www.worldometers.info/world-population/saudi-arabia-population>, 13. 7. 2020).

Worldometer (2020f). *Turkey population* (<https://www.worldometers.info/world-population/turkey-population>, 13. 7. 2020).

Zaccara, Luciano (2016). Iran's Permanent Quest for Regional Power Status. In: Braveboy-Wagner, J., *Diplomatic Strategies of Nations in the Global South* (Palgrave Macmillan), s. 181-211.

Resumé

My bachelor thesis deals with the change of a regional position of the Islamic Republic of Iran in the Middle East after the Islamic revolution in 1979 to 2019. The main goal of this bachelor thesis is to find out how the regional position of Iran has changed since the Islamic revolution in 1979. This bachelor thesis is divided into two parts. The first part is a theoretical part; the second one is an empirical part

In the first chapter of my bachelor thesis I define concepts as a power, regional power, regional hegemony and a regional leader. I also introduce in this part the indicators which I will use for an examination of the position of Islamic Republic of Iran in the region. The second chapter of this thesis deals with the topic whether the Iran is an integral part of the Middle East, or not.

Third chapter of this thesis focuses on power (material) capacities and its evolution of the Islamic republic of Iran from 1979 to 2019. In the first subchapter of this third chapter I talk about the demographic indicators. As a main indicator of the demographic capacities I choose the population size. In next subchapter I write about economy of Iran since the 1979 and as an indicator of economy I choose GDP. Third subchapter is about army capacities in which I present the numbers of army personnel and army expenditure since 1979. In last subchapter I compare these values with other regional powers.

Fourth chapter belongs to a regional policy of Iran. This chapter is divided to two subchapters. The first subchapter deals with the goals and interests of Iran regional policy. The second one talks about tools of Iran's regional policy to spread its influence and improve its position in the region. The results of my bachelor thesis are in the conclusion.